Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ОКТЯБРЬ 13
намарай дунда (тахяа) нарын 28
СРЕДА
Гарагай 4
№ 195 (18807)
Газетын сэн захилай 2 тух.
Хэлсээтэ сэн

Буряад Республикын Верховно Советдэй Түрүүлэгшын мэдүүлгэ

...дотор ба республикэмнэ байдалай тохёолдолдоо байхада, мун олонхитодоо хуурай сагай улаан тогтожо, үбэ нэгооной ба политическэ асуудалнуудай ба политическэ хүүгөнүүдэй нүүлэй ...ой хоногуудтахи минии ...ануудые элдэбэр ...ирилжа байхада, ...ыгаа эрхэтэдтэ, нуу...дтаа хандлаха баатай ...ой. Оёрынгоо хараа ...нууд тухай нэгэншье ...гүй, пресс-конференцэй дээрэ найруулдаг Зүгоор заримдаа ...ада ба уншагшадта ...лагдатайгаар хүргэгдэ. Байнанинь халагламаар. ...брини 4-дэ Москвадахи ...хэргүүдэй үйдхар ...ада үдэрнүүдтэ журналистуудай үнэргэгдэнэн ...ыга хэлэнымни гэрэ... «Россин Федерацида ...ституционно реформо ...ладаар үнэргэхэ тухай» ...ита Россин Президентэй ...гар табиханай нүүдлэ ...ин засагай нэлаануудай ...рөө зүришэлдөөнөөе га...арга замуудые бэдэрэлэ... политическэ асуудалдые хүсөөр шидхэхэ яба... гаргуулхагүйн тулада ...ин абуулганууд элсүүлэг...ай байгаа гэжэ үшөө даа... онсолон тэмдэглэхэ хү...жэб.

Нинхэдээ манай республикин Верховно Советдэй шидхэнүудые, Верховно Советдэй тогтоолые, мунөө жэлэй майн эсэстэ нунгагшадай намда олгоһон Россин арадай депутадуудай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые би хүтэлбэрилһэн байгааб. Нүүлэй үдэрнүүдтэ түбэгтэй байдалай тохёолдожо байхада, дуугай нүүгаа наа, бэлэн байха наабза. Гэбэшье Россин Президент ба Верховно Совет үгээсэ ойлголсожо болохо байгаа гэжэ мүнөөшье батаар этигэнэб. Республикануудай, хизаарнуудай ба областнуудай хүтэлбэрилгэшэдэй делегаци Россин Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшэ Виктор Степанович Черномырдиндэ, Сагаан байшанда ороходоо, Бухы Русинин Патриарх хөёрдугаар Алексине бараалгахаалаа, хүсэлэл ороллогнуудаа имагтал энээндэ шэглүүлһэн байгаа юм. Правительствада ба Верховно Советдэ болоһон, Хальмагай Президент Кирсан Николаевич Илюмжиновэй хүтэлбэрилһэн хөөрэлдөөнүүдтэ хабаадаа һэм. Теэд шуһанай адхарһаниинь харамтайл даа. Зөмэтэй хүнүүдые сүүд хэлээхэ юм бээз. Хоёр талынхидай буу зэбсэгүдые хэрэглэжэ, Москвагай мэридэ ба Останкинодо, мун Советдүүдэй байшанда добтолһон ябадалые би буруушаахаа байнаб. Энэнь халаа политигуудай һула байһаниие гэршэлнэ гээшэ. Эгэ ушарта ондо ондоо сэгнэлтэ үгэхөөр конституционно шухала асуудал шидхэхэ болоноби. Россин Гүрэнэй Дүүмэдэ һунгалтада бэлдэхынгээ хажуугаар бидэ хуулиин талаар ехэ хүдэлмэри хэхэ ёнотойбди. Мүнөөнэй зарлалай депутадуудай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүд энээгээр түгэсэхэ юм ааб даа. Нимэ хэмжээнһээ арсаха болоо наа, республикин засагые хубилгаха ябадалые орёо болгохо, һаатуулха гэжэ этигэнэб.

Үйлэ хэрэгүүдэй нимээр хүтөлтэ арадай зарим депутадуудай һанаанда таарахагүй гэжэ мүнөөнөөе мэдэжэ байнаб. Республикин тон шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхын орондо шалгалта хиналта эмхидхэжэ, зохихо тобшололнуудые хэхэ һэдэлгэнүүд гаргагдажа захалаа. Нимэшье хөөрэлдөөндэ хабаадахаар бэлэнби. Теэд бүтээмжэтэй, үрэ түгэс хөөрэлдөөнэй болохо байһаниинь мэдэгдэнэгүй. Хуушан һандалинуудта шэнэ хүнүүдэй һуухада, юумэн хубилшахагүйл даа. Түбэй нютагуудта болоҗо байһан политическэ хёмороо зүришэлдөөнэй республикада ушарха болоо гээшэ һаань, политигуудай хэндэньшье тунатай байхагүйл.

Тиимэһээ манай арад зон энэ хүшэр хүндэ үедэ ухаатай, бодолтой байха зэргэтэй.

Л. ПОТАПОВ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ

ПРЕЗИДИУМЭЙ ЗАРЛИГ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ БЭШЭ СЕССИ ЗАРЛАХА ТУХАЙ

Буряад Республикын Верховно Советдэй Президиум шийдэжэ тогтоолоо:

1. Буряад Республикын Верховно Советдэй ээлжээтэ бэшэ сессиие 1993 оной октябриин 14-дэ үглөөнэй 10 сагта Улаан-Удэдэ зарлаха.

2. «Буряад Республикадахи байдал тухай, Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургааануудые болзорһоонь урид һунгаха тухай» асуудал сесси дээрэ зүбшэн хэлсэхые дурадхаха.

Элидхэлшэнь—Буряад Республикын Верховно Советдэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов.

Буряад Республикын Верховно Советдэй Түрүүлэгшэ Л. ПОТАПОВ.

Улаан-Удэ,
1993 оной октябриин 8.

Буряад Республикын арадай депутадуудай анхаралда

Буряад Республикын Верховно Советдэй ээлжээтэ бэшэ сесси 1993 оной октябриин 14-дэ, Буряад Республикын Верховно Советдэй заседанинуудай зал соо үглөөнэй 10 сагта нэгдэхэ.

Арадай депутадуд болон сессидэ уригдаһан хүнүүд сессиин нэегдэхэ үдэр үглөөнэй 8 час 30 минутаһаа заседанинуудай залай фойе соо бүридхэлдэ абтаха.

Буряад Республикын Верховно Советдэй Президиум.

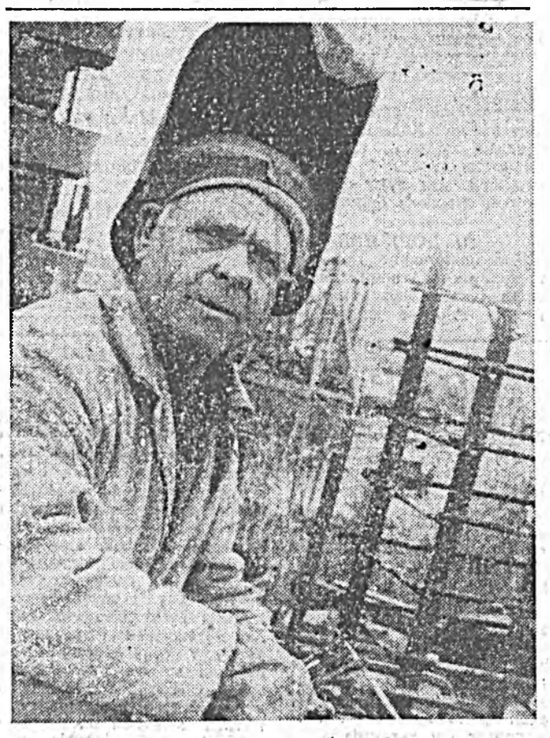

ИТАР-ТАСС һүүлэй мэдээсэл

ЖУРНАЛИСТНУУДТА — ТУҺАЛАМЖА

МОСКВА. Октябрь соо эндэ болоһон үйлэ хэрэгүүдэй үедэ хохидоһон журналистнуудта туһаламжа болгон, Автовазбанкын гүйсэдхэхы советдэй шидхэбэреэр 30 миллион түхэриг һомолгодоо. Журналистнуудай холбоонуудай уласхоорондын конфедерацида энээн тухай Банкын хэблэлэй түб мэдээсээ. Гадна Склифосовскинин нэрэмжэтэ медицинын түргэн туһаламжын институдта туһаламжа болгон, Автовазбанк 70 миллион түхэриг һомолһон байна.

«ДЕМОКРАТИЧЕСКА РОССИ» НЭГЭДЭЛ БУРУУШААНА

МОСКВА. «1993 оной сентябриин 21-нээ октябриин 4 хүрэтэр иниитын-политическэ эмхинүүдэй гүрэндэ харша ажал ябуулгые мүрдэхэ талаар иниитын комитедүүдые» Россин зарим нютагуудта байгуулһан ушарые буруушаажа байһанаа Россин демократическа партиин политсовет мэдүүлгэ соогоо тэмдэглэнэ. Гансал энэ асуудал бухы талаарнь һайн мэдэхэ албан зургааануд хабаадуулагдаха ёнотой гээд ИТАР—ТАСС-та дамжуулһан мэдээсэл соонь хэлэгдэнэ. «Арадай дайсадые бэдэрхэ ажал дэлтэрүүлжэ» болохогүй гээд Россин демократическа партиэрид буруушаажа байһанаа тэмдэглээ.

Партиин гэшүүн байһан хүн «арадай дайсадые» бэдэрхэ ёногүй, нимэ комитедүүдэй ажал ябуулгые дарыг түргэн зогсоохо, гээд ДПР Россин Федерацийн Президентые болон правительствые уряална.

БОЛЗОРЫНЬ ТОДОРХОИЛОГДОО

МОСКВА. Россин Федерацийн Президент Б. Ельцин Россин Федерацийн Федеральна суглаанай федерацийн советдэй һунгалтые 1993 оной декабриин 12-то болзорлобо. Октябриин 11-дэ Президент нимэ удхатай Зарлигта гараа табяа. Мүн тэрэл Зарлиг соогоо Борис Ельцин федерацийн советдэй депутадуудые һунгаха тухай дүрим баталжа, Гүрэнэй Дүүмэдэ һунгалтын түбэй һунгуулийн комиссие 1993 ондо Россин Федерацийн Федеральна суглаанай Гүрэнэй Дүүмэдэ һунгалтын ба федерацийн советдэ һунгалтын түбэй һунгуулийн комисси болгон хубилгаа гээд Россин Федерацийн Президентын хэблэлэй албанай мэдээсэл соо тэмдэглэгдэнэ. Федерацийн советдэ болон Гүрэнэй Дүүмэдэ һунгалта үнэргэхын тула һунгуулийн хамтын участогууд ба һунгуулийн участково комиссинууд эмхидхэгдэхэ.

Федерацийн советдэ һунгалта үнэргэхын тула гарһаан гаргашануд республикын бюджедэй мүнгэнһоо түлэгдэхэ. Энээнтэй дашарамдуулан, хэрэгтэй хэмжээнэй мүнгэ саг соонь һомолхо тухай асуудал шидхэхыень Россин правительствада Президент даалгаа.

РОССИН ПРЕЗИДЕНТ —ТОКИОДО

ТОКИО. Россин Федерацийн Президент Борис Ельцин октябриин 11-дэ албан хэрэгээр Япон хүрэжэ ерээ. Хажуу талдаа «Россия» гэжэ бэшэгэтэй тэрэнэй самолет Москвааһаа гараад, 10 час шахуу шидэнэнэйнгээ һүүлээр хилын саагуурхи үндэр дэдэдын айлшадые угтан абадаг заншалтай Токиогой Ханэда аэропортдо 21 час 45 минутада буулаа байна.

«Япон орондо болон япон арадта һайн һайхан мэдэрэл. Тэй Токио хүрэжэ ерээбэ,— гээд Ханэда аэропортдо буухадаа, Борис Ельцин Россин, харинь гүрэнүүдэй журналистнуудта мэдээсэбэ. Хоорэлдөөнүүд аша үрэтэй байха, «һүүлэй жилнүүдтэ һанаһанда хүрэхэеэ болиһон» россин-япон харилсаанай арга боломжонууд тодорхойлогдохо гэжэ найдажа байһанаа Россин Президент мэдүүлээ.

ИТАР—ТАСС-ай корреспондентын асуудалда хариусахадаа, Россин Президент хоер талын холбоон амжалтатайгаар хүгжөөгдэхэ гэһэн найдалаа тэмдэглээ һэн. Токиодо болохо хөөрэлдөөнүүдэй үедэ экономикын талаар харилсаан гол үүргэ дүүргэхэ гэжэ Борис Ельцин хэлэнэ. Гар табихын тула 17 документ бэлдэгдэнхэй. Ой модоной талаар хэлсээнэй проект, Сахалин шадар нефть ба газ олзоборилхо проект болон бусад хэдэн программаһууд, тэрэ тоодо транспортын ба хэлхеэ холбооной асуудалнууд тэдэнэй тоодо ороно. НинДэлгын поли дээрэ болоһон уулзалгын һүүлээр олон тоото мотоциклнуудаар хүреэлэгдэнэй Президентын «ЗИЛ» Японой нислэл хотын түбтэ оршодог «Акасака» байшан руу тэгүүлбэ. Россин хүтэлбэрилэгшэ эндэ байрлаха юм. Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Егор Гайдар, гадаадын хэрэгүүдэй министр Андрей Козырев, гадаадын экономическа холбоонуудай министр Олег Давыдов, Россин Федерацийн Президентын нэгэдэхи туһалагша Виктор Илюшин, Япондо Россин элшэн сайд Людвиг Чижов гэгшэд Борис Ельцинтэй Япон ошоһон байна.

Президентые баяр ёололой оршон байдалда угталгада хабаадахын тула Японой император болон тэрэнэй һамганай «Акасака» байшанда октябриин 12-ой үглөөгүүр ерэхэдэнь, Борис Ельцинэй албан хэрэгэй программа эхилхэ юм. Тэрэнэй һүүлээр хоер ороной хүтэлбэрилэгшэдэй болон шухала-шухала министерство ба албан зургааануудай хүтэлбэрилэгшэдэй хабаадалгатайгаар пленарна заседани болохо, мун Борис Ельцин Японой томо-томо фирмэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаха байна. Октябриин 12—13-да Россин хүтэлбэрилэгшэ Японой премьер-министр Морихиро Хосокаватай хоср удаа уулзажа хөөрэлдэхэ.

Таряа хуряалга-93

ӨРШӨЕӨ ХҮСӨД АБААГҮЙ

...ийна оной зунай эхиндэ ...ганай аймагта хура ...ин хоморшог байһан ...ийн хуурай сагай улаан тогтожо, үбэ нэгооной, ...ра талханай болон бэшэ... ургамалнуудай ургаса ...ла наатаһан, аалидаһан ...ба. Гэбэшье зунай тэй ...ар үнэ хүлеэгдэнэн хура ...ой орожо, гандаха туйл... хүрэнэн байгаалиин но... ургамалнуд абарагдаа. ...ийн хоолосоо хаяжа ...ийн зарим тарианай по...ндуулта тиимэншье ехэ ху...лта болоогүй. Богонихо...ой эдэшэнэн таряа тал...ий ургаса тэрэл хөбээрээ ...ираар эдэшэжэ эхилһэн ...ба юм. Тиимэһээ энэ жэл...ймагай олохон ажахы...да тарианай элбэг урга...ан абтахагүйнь үнинэй эли...

Харин Уланай колхозой ...ашадай Баруун-Хүнтэйн ...ин нюруу дээрэ байгаа...ан уларилай хубилалта...ые нарилаар, шадаба...ийгаар, мэргэжэл ехотэй...ор шэнжэлжэ хэрэглэнэнэй...ар үндэр ургаса абтаха ...ба.

Баяшар Баргажанай худоо...ын управлениин ажалай ...ой ашуулгүйн байдал са...ан талаар ахамад инженер Н. Н. Аносовтой Хүнтэйн ...ийнуд дээгүүр ябажа, та...ан хадалгын түлэг дунда...а байһыень хаража ерэ...ой. Баргажан гол дээгүүр ...ийнхидай өөрынгөө Хү...эр табижа шадаһан модон ...үүрэ дээгүүр гараад, ур...ан Хүнтэй хүрэхэдэтнай ...ийн зүүн талада Уланай колхозой һүнэй фермэ орожо. Эгэл түрүүн энэ ферм дээрэ хүрэжэ ерэхэдэмни, эндэ рапс ургамалай ...ыгалтама сэсэгтэ ногоогоор ...ийгдэ тэжээл—сенаж дараг...ан байгаа бэлэй. Энэ ферм дэргэдэ уланайхидай ...ийнын жолнуудтэ 240 гектарта энэ шэмэтэ ургамал ...ийдаг болэһониинь ехэл ...ийнаалтай.

Эгэл тиимэһээ Уланай колхозой ахамад агроном Дуго Сангадневич Баторов, Байгаалийн бурхадтай хөөцэлдэнэн мэтэ, ган гасуурта ...ин жилдэ рапсын үндэр урга ургуулжа шадаба.

– Мүнөө жилдэ ургуулаһан ургасаяа гаэлтэ хоролтогүйгөөр хуряажа абахын тула ехэл һонин коллектив эмхидхэдэ байнабди. Поли дээрэмнай рапс унагаалгада бүхыдөө 5 комбайн хүдэлгэгдэнэ. Тэдэнэй хоёрынь Хилганын колхозһоо; үшөө хоёрынь—Баян-Голһоо, Манайхидта тэдэ туһалжа байна. Үшөө тиихэдэ Баргажанай олонхи организацинууд таряа хуряалгадамнай туһалхаар автомашинануд болон тракторнуудаа эльгээгээ. Жэшээлхэдэ, «Бурятводстройн» нүүдэл-оньһожоруулагдамал колоныин Анатолий Иванович Мазули Т-130 түхэлэй гэнжэтэ трактораар сенаж даража нягтаруулна. ХДСУ-гай 4 автомашина, Баян-Голой таряашадай нэгэдэлэй 2 автомашина ногоон шэмэтэ тэжээл болон таряа зөөлтэ дээрэ ажаллажа байна,—гээд, эндэ колхозой правленниин зүгһоо табигдаһан техникын ажалай ба аюулгүйн байдал сахиха талаар инженер Сергей Доржиевич Бубеев ехэл баярлаһан хөөрэнэ.

Эндэ энэ хүнэй бүтээдэг уялга даабаринь бултанһаа ехэ ба харюусалгатай юм. Хүн зоной байра байдалыень, эдеэ хоолыень, мун ажалайнь гурим эмхидхэжэ байха хэрэг тиимэншье болэн бэшэ ааб даа.

Эндэхи полини рапс ургамал ялала һайнаар ургаһан хөбэртэй. Гектар бүхэнһоо дунда зэргээр 100 гаран центнер ургаса хуряагдан абтана. Машинануудаар зоогдэнэн ногоон тэжээл шэгнэжэ абаха ажал дээрэ залуу механизатор Л. В. Буралов хүдэлдэг юм.

Шэмэтэ тэжээл зоолгэдэ Баян-Голой залуу жолоошон М. Б. Очиров, Ж. Л. Занаев гэгшэд үдэр бүри 15 эрьесэ хэжэ үрдинэ. Тэдэнэр һүүлшынгээ эрьесэдэ өөрынгөө ажахын һүнэй фермэнүүдтэ ногоон тэжээл зөөжэ абаашана, мун ошоходоошье саг миинтээр гээжэгүй. Хоёр колхозой хооронд нимэ хэлсээн баталагдаһан байгаа юм.

— Хатуу шэрүүн, захагүй залагай «дэлгүүр» гэшэдэ ороод байхадаа, хамтадаа бэ бэдээ туһалалсан ажалаһаа ондоо юумэн байхагүй. Мүнөө энэ ойлгосогүй сагта хүсэеэ нэгэдхэжэ, хамтаараа ажалаа бүтээгээгүй һаа, хайшан гээд үргуулһан ургасаяа хуряаха зон байна гээшэбибди. Нигэжэ хамаг ажалаа эбтэйгээр, эмхитэйгээр хэжэ ажамидарха гансал нэгэ арга байна гэжэ һанагшаб. Тиигээгүй һаа, нэгэ нэгээрээ хосорхомнай, холо бэшэ үлэнхэй,— гэжэ Сергей Доржиевич һанаһанаа хэлэжэ байгаа нэн.

Энэ жилдэ Уланай колхозой полинууд дээрэнээ яһала үндэр ургаса хуряагдаха янзатай. Бидэнэй эндэ ерэхэдэ, эгээл муутаар ургаһан 140 гектарай ургаса хуряагдаад байгаа нэн. Эндэхи полиин гектар бүриһоо 10—11 центнер ороһон хуряагдаа. Харин колхозой олонхи полинуудһаа дүнда зэргээр 20—25 центнер ургаса абтахаар хүлеэгдэнэ.

Гэбэшье мүнөө Уланай таряашад таряагаа хуряаха эршөеэ хүсэ үшөөл абаагүй. Поли дээрэ ургасынгаа хатахыень хүлеэжэ байһан мэтээр манда үзэгдоо нэн. Таряа хуряалгын 10 комбайнуудай бэлэн болгогдоһон байбашье, манай эндэ ерэһэн тэрэ үдэр комбайнууд бултадаа хүдэлэгдоогүй байба.

Эгээл энэ үдэр республикын үрэһэнэй инспекциин үхтэлбэрилэгшэ К. Я. Санкироватай Уланай поли дээрэ уулзабабди. Тэрэнэй хэлэһэнэй ёноор, Уланай таряашад таряагаа үшөө августын һүүл багаар хуряажа эхилхэ ёнотой байгаа хаш. Тэрэ үедэ таряанай хоолос яһала эдэешэжэ захалһан байгаа.

Мүнөө, сагай ошохо тума, таряанай задаржа, гээлтэ хоролтодо ороҗо эхилһэниинь элэ. Миниг һанахада, иигэһээр таряа хурялгаяа дүүргэхээр саг тулажа ерээ.

Баргажан гоолймнай хойто халануудта түрүүшын сахан ороҗо, хүнэй эүрхэ сэдьхэлдэ хүнгэхэн уйдхар гуниг асарһан тохорюунуудай абяан дуулдаад, алтан нама, райманай түгэсхэхы хаһань дүтэлбэ.

Д-Н. ХОБРАКОВ,
манай штатнабэшэ корр.

Профсоюзай ажабайдал

ХАМТА ЗҮБШЭН ХЭЛСЭБЭ

Профсоюзуудай Советдэй президиумэй суглаан зарлагдажа, һалбаринуудай, профсоюзай территориальна комитедүүдэй түлөөлэгшэд уригдаһан байна. Эндэ хоер асуудал харагдаа: профсоюзуудай Советдэй түрүүлэгшэ Н. А. Розановой өөрынгөө дуураар ажалһаа гаран ошохо тухай мэдүүлгэ ба Москвада байгша оной октябриин 23-да зарлагдаха Россин Дулдыдаги бэшэ профсоюзуудай Федерацийн ээлжээтэ бэшэ съездэдэ делегадуудые һунгалга.

Нэгэдэхи асуудал харагдажа, президиум Н. А. Розановые туушаалһаань сүлөөлгэдэ зүбшөөлөө үгэбэ. Профсоюзуудай Советдэй түрүүлэгшын орлогшо Сергей Александрович Тимин профсоюзуудай Советдэй түрүүлэгшын уялганууд дүүргэдэг болохо болоо.

ФНПР-эй ээлжээтэ бэшэ съездэдэ делегадуд дэбкүүлэгдэжэ, Улаан-Удын авиационно үйлэдбэрийн нэгэдэлэй түлөөлэгшэ Михаил Иванович Ковыршин, профсоюзуудай Советдэй түрүүлэгшын уялгануудые дүүргэгшэ С. А. Тимин, худөө ажахын комплексын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай рескомой түрүүлэгшын орлогшо В. Н. Шабанов гэгшэд һунгагдаба.

Суглаанда хабаадагшад Россин Федерацийн Президент Б. Н. Ельциндэ, Россин Федерацийн Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшэ В. С. Черномырдиндэ ба ФНПР-эй Советдэй Түрүүлэгшэ Н. Е. Клочковто сахилгаан мэдээнүүдые эльгээжэ, үрэнэй социальна страхованиие хүтэлбэрилгые профсоюзуудта үлөөхэ гэһэн ФНПР-эй мэдүүлгые дэмжэжэ байһанаа мэдүүлбэ. Профсоюзуудай социальна страхованиие хүтэлбэрилхэдэнь, регионой социальна политикынь ямараашье хубилаа хадань, эрхэтэдтэ тэдхэмжэнүүд саг соогоо үгтэжэ байха болоно бшуу.

В. ВОЛЬСКИЙ,
республикын профсоюзуудай Советдэй гэшүүн.

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ДАХИНАА ДЭЭШЭЛБЭ

Орон дотор политическэ Сайдалай тэнсүүриеэ алдаадхихадань, экономическа байдал баһал тогтууригүй, гурим журамгүй болоҗо байна гү гэжэ һүүлэй үедэ харахаар, ойлгохоор болонхой. Энэ һарын эхинһээ эд бараанай, эдеэ хоолой эүйлнүүдэй, хангалгын болон бусад юумэнэй сэнгүүдэй нэмэхэ тухай зэрэб үгэнүүд эдэ үдэрнүүдтэ бэелжэ эхилбэха. Үнгэрһэн неделиин тэн багаар архиин сэн баһал дээшэлжэ, нэгэ шэл хара архи 1645 түхэриггэ хүрэбэ. Хоохон архиин шэлэй сэнгэй 120 түхэриггэ хүрэхэдэнь, магазинуудта һэрюун унданай, нивын, аршаанай, архиин сэнгүүд хараа байса нэмэбэ ха юм. Нигэзд бэшэ юумэндэ сэнгүүдэй нэмэхэдэнь, гүрэн, түрээ, нөёд һайдаа хараанаар, гэмэрэлдэнэр, шэнэ сэнгүүдтэ түргэнөөр дадана бэзэбди.

Үнгэрһэн амаралтын үдэр хотын ногоон базаар дээрэхи зарим эдеэ хоолой эүйлнүүдэй сэнгүүд нилэзд дээгүүр (үнэтэй) байба. Гахайн мяханай али олон газарта хэды табигданхайшье һаань, килограммынь 2800—3000 түхэриг һоо доошо үгы. Үхэрэй мяханай сэнгынь 1900—2300 түхэриггэ хүрөо. Үхэрэй мяханай гэдэнэ доторой худалдаанда табигдахада, килограммынь 1500 түхэриг өөр дурадхагдахадань, абажа хужарлаха зон баһал үсөөн хэбэртэй. Гахайн дабһалагдаһан өөхэн килограммынь 4000 түхэриггэ хүрэбэ.

Эллэб янзын колбаса яһала элбэг. Шанаһан килограмм колбаса 4600, сардельке—4500, дутуушагаар сонгоогдоһон колбаса 6700 түхэриг сэнтэйгээр худалдагдана. Загаһан хоёр газарта наймаалагдаһан аад, багашагаар дабһалагдаһан селедконь—1400, хүргэгдэһэн минтай 540 түхэригөөр дурадхагдаа. Хэршэжэ татагдаһан үхэрэй мяхан килограммынь 3000 түхэригөөр наймаанда табигдаа. Юрэдөөл, энэ үдэр мяханай эүйл худалдажа абаха дуратайшуулда юумэн яһала элбэг байгаа.

Огородой эдеэн соohоо ...абаад харабал, худалдажа ...абахаар эүйлнүүд баһал элбэг бии. Капуста худалдажа абаха дуратайщуул яһала олон гэжэ хараһаар ойлгохоор. Килограммынь 350 түхэриг өөр доошо сэнтэй капуста тэрэ үдэр худалдаанда байгаагүй. Үнгэрһэн неделиин тэн багаар килограммынь 450 түхэригэй сэнтэй морхоообой худалдаанда табигдаһан һаань, амаралтын үдэр тэрэнь 640 түхэриггэ хүрэһэн байба, 200 түхэриг-һөө доошо сэнтэй хартаабха худалдагдабагүй. Свеклын сэн 100 түхэригөөр, һонгино—150—200 түхэригөөр дээшэлээ. Килограмм чеснок 800—1000, дабһалагдаһан үгэрсэ—2000, ногоон үгэрсэ—2700, улаан помидор—800—900, яблока—800, виноград 1200 түхэригөөр наймаалагдаба. Энэ үдэр зүгын тоhон ехэл элбэг. Сэсэгэй, ургамалай зүгын тоhон килограммынь 5000 түхэригтэ хүрэнхэй.

Ногоон базаарай досоо, газаа таладань шэлтэй һэрюун унданд—500, шэлтэй нивэ 500 түхэригөөр дурадхагдаа.

Үнгэрһэн неделиин байдалдал адли тамхин, элдэб янзын конфетэ, сай, мохин, һамар, наран сэсэг, үрэ жэмэс гэхэ мэтэ зүйлнүүд элбэгээр худалдаанда табигданхай. Алта, американ доллар, хитад юань, Россин ваучер худалдажа абаха дуратайшуул баһал олон. Юрэдөөл, энэ үдэрэй байдалаар хотын сэнгүүд тухай, тэрэнэй саащанхи хубилалта тухай хэлэхэнь хүшэршье һаань, юумэнэй үнэтэй болоҗо байнынь эдэ баримтануд баһал элишэлжэ үгэнэ бшуу.

Редакцийн социально-экономическа тahаг.

Хуршэнэрэй

ҺОНИН

Алайрай районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо һүүлэй үедэ ехэхэн хубилалтануд болоно. Ажахын түб буусадаа, мун хуршэ тосхон, нуурнуудта барилгын ажал эрэмтэйгээр ябуулагдана.

Түб буусада хоёр дабхар участкоо больницын байшан баригдажа байна юм. Энэ больница ерэхэ жэл ашаглалгада туушаагдахаар хараалагдана. Һүүлэй үеын аша үрэтэй хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдээр тэрэ ханагдаха. Эндэ нэгэн доро 36 хүн бэеэ эмшэлүүлхэ арагтай, мун нарайлалгын таһаг хүдэлхэ ёнотой. Доодо дабхартань эмнэлгын хэдэн олон шэглэлээр хүдэлдэг мэргэжэлтэ врачнууд үбшэнтэдые аргалха юм. Колхозой түрүүлэгшэ Г. Н. Абашеевэй орол долгоор энэ больница барилгын түсэб табигдаад, барилга эршэмтэйгээр ябуулагдана.

Б. ХАЖЕЕВ.

«Жилгражданстрой» акционернэ булгэмэй барилга-хабсаралгын 1-дэхи управленидэ П. Г. Левантуевай хүтэлбэрилдэг бригадада 5-дахи разрядай электро-гагнууршан Василий Иванович Лавриненко гуша гаран жэлдэ таһалгаргүй худэлжэ ябана. Тэрэнэйнгээ 15 жэлынь электро-гагнууршадай бригадираар худэлөө.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. Лавриненко.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

БУРЯАД НЮТАГАЙ ШЭНЭ ШАРАЙ

участкоо больницын байшан баригдажа байна юм. Энэ больница ерэхэ жэл ашаглалгада туушаагдахаар хараалагдана. Һүүлэй үеын аша үрэтэй хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдээр тэрэ ханагдаха. Эндэ нэгэн доро 36 хүн бэеэ эмшэлүүлхэ арагтай, мун нарайлалгын таһаг хүдэлхэ ёнотой. Доодо дабхартань эмнэлгын хэдэн олон шэглэлээр хүдэлдэг мэргэжэлтэ врачнуд үбшэнтэдые аргалха юм. Колхозой түрүүлэгшэ Г. Н. Абашеевэй орол долгоор энэ больница барилгын түсэб табигдаад, барилга эршэмтэйгээр ябуулагдана.

Б. ХАЖЕЕВ.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дахи нюурта. Дэлгүүр: социальна хамгаалтын асуудалнууд. Л. Доржиева: «Хэр байнабши, пенсионер?»; Сагай шэнжэ. Д. Жугдурова: «Түрэл нютагай татаса»; Шалгалта юу харуулааб? Н. Тумурова: «Үхибүүдэй клубуудта шуулатай»; СНГ: тобшо һонин.

3-дахи нюурта. Залуу уран зохёолшодой 15-дахи конференциие угтуулан. Ц. Номтоев. «Бэлиг түгэс, уран гуурһатай»; Ажалшадай бэшэгүүдһээ. Б. Цыренжапов: «Хүн болохо багаһаа», «Уран хурса бэлигтэнь шүтэжэ»; Н. Урбанаева: «Чингис хаан хэн байгааб?»; Түби дэлхэй мүнөөдэр.

4-дахи нюурта. Республикын соёлой һониной дээжэнээ. Спортын һонин.

Дэлгүүр: социальна хамгаалгын асуудалнууд

ХЭР БАЙНАБШИ, ПЕНСИОНЕР?

Манай Железнодорожно районой ажалшад «булад хүлэгүүдые» тахалжа, Зүүн, Баруун Сибирийн түмэр замшадта эльгээнэ, агаарай онгосонуудые бүтээжэ, Россин Федерацийн аэропортнуудай захил дүүргэнэ, Хитадай Арадай Республикада, Монгол орондо худалдана. Түмэр харгыгаар, авто-харгыгаар олон миллион тонно ашаа зөөнэ. Хүүргэнүүдэй түмэр хэрэгсэлнүүдые, элдэб зүйлэй, орёо нарин оньһон приборнуудые бүтээнэ, ерээдүйн агрономуудые, зоотехникүүдые, багшанарые һурган гаргана. Районоймнай 77 мянган ажалшад, үдэр һүниие илгангүй ажаллажа, арад зондоо ашатай туһатай юумэ хэхэ гэжэ эрмэлзэнэ.

Олоной нимэ оролдосотой шангаар ажаллажа, элдэб зүйлэй продукци гаргажа байхада, манай ажабайдал улам һайжарна бээ гэжэ һанахадаш, байдалнай бүришье һаа, хүшэр хүндэ болоожо байнхай. Ажал хэжэ ябаһан хүдэлмэришэд хэдэн һараар салин хүлһэеэ абанагүй. Тиигэжэ байтараа ажал дээрээ хороолгодо орожо, хэхэ юумэнэй үгы дээрэһээ зайгуултаха ушартай болоно. Ажал хэжэ ябаһан хүнүүдэй нимэ хүшэр байдалда ороод байхада, пенсионернүүдтэ, инвалидуудта мүнөө ямар гэшэб?

Хэлэхын аргагүй хүндэл даа. Манай районой газар дээрэ 8200 пенсионер тоологдоно. Тэдэнэй олонхинь 20—25 мянганһаа дээшэ бэшэ тэдхэмжын мүнгэ абадаг юм. Теэд энэ мүнгөөр мүнөө ямар юумэ худалдажа абахаб даа? Хилээмэ, һү, хартаабха, капуста худалдажа абахадань арай шамай энэ мүнгэнинь хүрэнэ бшуу. Үбгэд, хүгшэдтэ неделидээ нэгэ удаашье һаань, мяхатай шүлэ гаргажа эдихэ шухала. Теэд мяха худалдажа абаха болоходоньь, мүнгэнинь дуталдана. Тэрэнэй хажуугаар хубсаһа хунар абаха хэрэгтэй. Ажаһуухада хамаг юумэн хэрэгтэй болоод лэ байдаг шуу.

Манай Железнодорожно районой захиргаанай ажалшадые социальна талаһаань хамгаалха таһагай худэлмэрилэгшэд пенсионернүүдтэ, инвалидуудта туһалха талаар һүүлэй сагта зарим тэды ажал ябуулгануудые хэжэ байнхай. Булта пенсионернүүд, инвалидууд бүридэлдэ абтанхай. Илангаяа хүшэр байдалда ороһон пенсионернүүд тусхай бүридэлдэ абтаад, үдэр бүрнин туһаламжа хүргэгдэнэ. Эдэмнай ямар зон гээшэб? Өөһэдын үхибүүгүй, үхибүүдтээ орхигдоһон үбгэд, хүгшэд болоно. Эдэнэртэ һү, хилээмэ магазинһаа худалдажа абаад, гэртэнь оруулжа үгэхэ, гэр соохиень сэбэрлэхэ, угаахаһаа эхилээд, эдеэ хоол шанажа үгэхэ ушартай болодог гээшэ.

Социальна талаһаань ажалшадые хамгаалха таһагай дэргэдэ табан бүлэг эмхидхэнхэйбди. Эдэ бүлэгүүдтэ һургуулинуудай багшануд, дээдэ һургуулийн студентнүүд оролсоно. Эдэнэй пенсионернүүдтэ ошожо туһаламжа хүргэнэйнь түлөө манай таһагай зүгһөө мүнгэн түлэгдэдэг юм. Гэр байраяа сэбэрлэхэнээ байха газаа гаража, холо ошожо шадахагүй үбгэд, хүгшэд манай район дотор олон. Нимэ 500 үбгэд, хүгшэдтэ гэртэнь ошожо, туһаламжа хүргэнэбди. Манай таһагта хүнгэн машина хэрэгтэй байгаал даа. Автомашинын үгы дээрэһээ бидэ пенсионернүүдтэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые магазинһаа худалдажа абаад, автобус, трамвайда һуужа ошоноёбди. Автомашинатай болоо һаа, бүришье түргэнөөр, һайнаар нимэрхүү пенсионернүүдтэ туһалха байгаабди. Энээн тухай Железнодорожно районой гулваа А. Г. Лубсановта оло дахин хэлэдэг зомди. Районой захиргаанда хүнгэн автомашина худалдажа абаха арга үгыл байнаар.

Район доторнай ажалай, дайнай 4800 ветеран бии юм. Эдэнэр бултадаа пенсионернүүд. Байгша оной майн 9-дэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадагшадай хүн бүхэндэнь 12 мянгаад түхэриг үгөөбди. Тиигэхэдэ Курск шадарай байлдааануудта хабаадалсаһан 140 пенсионертэ 10—10 мянган түхэриг үгөөбди. Тэдэнние суглуулжа, баярай үдэшэ үнгэргөөбди, баранниень сайлуулаабди. Ехэл хүхижэ, баярлажа ошоо бэлэй. Манай райондо Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда наһа бараһан 420 сэрэгшэдэй бүлэ бии юм. Тэдэнэр наһатай болоһон зон гээшэ. Туһаламжа хэрэгтэйл болодог. Айл бүхэндэ мүн лэ 10—10 мянган түхэриг дамжуулан үгөө һэмди.

Бидэнэй үзүүлжэ байһан туһаламжа ехэ бэшэшье һаа, хэрэгтэйл гэжэ һанадагбди. Мүнөө энэ хүшэр хүндэ сагта хажуу тээһээ түхэригшье олоодхихын аргагүй ха юм.

Пенсионернүүдэй байдал һуудалые һайжаруулха талаар «Руслан» гэжэ акционернэ нэгэдэл ехэ туһаламжа үзүүлнэ. Энэ нэгэдэлэй туһаламжаар, бидэ пенсионернүүдэй мүнгыень гэртэнь оруулжа үгэдэг болонхойбди. Наһатай хүнүүдтэ энэ ехэ таарамжатай гээд тоологдоно. Хэнэйшье мэдэнээр, манай хото соо автобус, трамвайнууд муугаар ябана. Үбгэд, хүгшэд тэрэниие хүлеэжэ, үбэлдөө даарана, зобоно. Үшөө тиигэхэдэ кассада ерээд, оошороо хүлеэхэ. Сэхэ гэртэнь мүнгыень оруулжа үгэхэдэ, ехэл баясадаг юм. «Руслан» гэжэ акционернэ нэгэдэл пенсионернүүдэй мүнгыень гэр гэртэнь оруулжа үгэхэ хэрэгтэмнай туһалхын хажуугаар, пенсионернүүдтэ нэмэлтэ мүнгэ үгэнэ. Жэлэй эхинһээ табан миллион түхэриг үгөөд байна.

Манай таһагай хүдэлмэрилэгшэд пенсионернүүдээ нигэжэ шадал зэргээрээ дэмжэнэ, туһа хүргэнэ. Һаяшаг пенсионернүүдтэ 10—10 килограмм саахар, 20—20 килограмм гурил хүнгэн сэнгээр хубаажа үгөө һэмди. Тэдэмнай одоол ехээр баярлажа ошоо бэлэй. Япон хөёр дахин энэрхы сэдьхэлэй туһаламжа үзүүлжэ, эдеэ хоолой зүйлнүүдые эльгээгээ һэн. Пенсионер бүридэ эзаһанай хэдэн консервэ, 2 килограмм ургамалай тоһон хүртөө юм. Энэмнай яһалал болохоор туһаламжа гээд хэлэхэ хэрэгтэй.

Үдэр хоногой ошохо тума байдалнай улам хүшэр хүндэ болоно. Хэдышье хүндэ сагай хүрэжэ ерээшье һаа, бидэ үбгэд, хүгшэдөө мартангүй, али бүхы аргаар туһалха, дэмжэхэ болонолдн даа.

А. ДОРЖИЕВА,
Железнодорожно районой захиргаанай социальна талаһаань ажалшадые хамгаалха таһагые даагша.

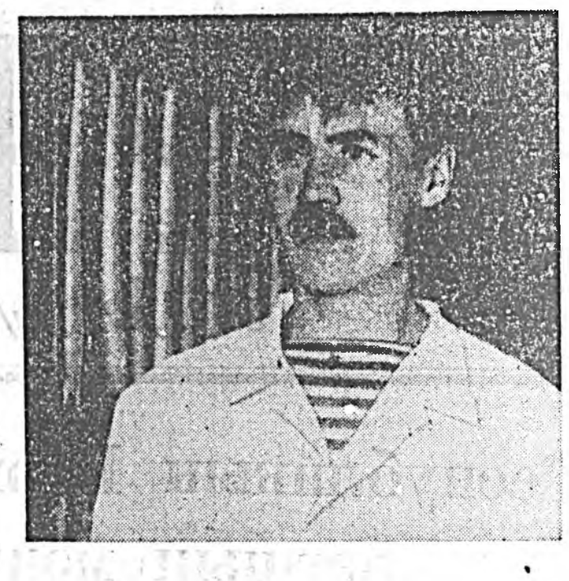

КОЛБАСА ХЭДЭГ ЦЕХТЭ

Фоторепортаж

Сэлэнгын аймагай Сэлэн-Дүүмэ тосхоной эд хэрэглэгшэдэй бүлгэмэй мяхаар колбаса хэдэг цехтэ ороходомнай, худэлмэришэн бүхэн өөр өөрынгөө урдахи ажал хэжэ, туха сүлөөгүй байхань эли харагдаба. Эндэ дүн хамта 6 хүн худэлдэг байна.

Энэ багахан коллектив үдэр бүри 200—300 килограмм шанагдаһан, сонгоогдоһон, шарамал элдэб янзын колбаса, сарделькэ гэхэ мэты продуктнуудые буйлуулан гаргажа, районойнгоо хүн зониие хангана.

Ирина Батуевна Цыренова үхэрэй тарган мяха яһанһаань шадамараар шулана. Сэбэр мяхыень Евдокия Михайловна Матвиевская абажа, машинаар хэршэжэ, элдэб зүйлнүүдые нэмээжэ, амта шэмыень тааруулаад, гэдэнэндэ хэжэ хэблэнэ. Эндэл шанагша Александр Викентьевич Максимовай худэлмэринь эхилнэ.

Тус цех «Липецкая», «Мичуринская», «Походная», «Обеденная», «Натуральная» гэхэ мэтын колбаса гаргана.

— Үхэрэй мяха нэгэ килограммынь мянгаар, гахайн мяха 1500-гаар нютагайнгаа хүн зонһоо худалдажа абанабди. Урдань 2—3 дахин ехэ колбаса үйлэдбэрилэгшэ һэмди. Октябрь-ноябрь һара соо худалдажа абаха мяханай сэн үшөө үнэтэй болохо. Сэлэн-Дүүмэдэ һаянай мал үүсэлдэг цех бии болоо. Эндэ дүн хамта 8 хүн худэлнэ. Эндэ удэртөө 5—6 толгой үхэр гү, али гахай тушаагдана. Тэндэ үүсэлэгдэһэн малай мяхан манда тушаагдана,— гээд мастерай орлогшо Валерий Гармаев манда хэлээ һэн.

Удаан сагта худэлжэ баян дүршэлтэй болоһон худэлмэришэд Александра Стрижева, Евдокия Матвеева, Александра Максимова, Лидия Дымбрылова гэгшэд ажалайнгаа бүтээсэ дээшэлүүлхэ, предприятиингаа байдал һайжаруулхын түлөө оролдон, ажалайнгаа эршэ улам шангадхана.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: шулагдаһан мяха буйлуулагша Евдокия Матвиевская; колбаса шапагша Александр Максимов; мяха шулагша Ирина Цыренова.

С. БАЛДУЕВАН фото.

СНГ тобшо һонинууд

ШЭТЭ. Забайкалда түрүүшын хэдэл зуугаад тонно марганец олзоборилгдоо. Полиметаллическа болоо марганцева нүүрһэнүүдэй Громовско хэбтэшэ энэ ашаглаглажа захалаа. Приаргунийн үйлэдбэрийн горнохимическэ нэгэдэлэй коллективив газар дороха энэ болингые ашаглажа эхилээ.

Приаргунийн горнякуудай Росси дотор ураан олзоборилдог орн ганса коллектив болоно. Гэбэшье һүүлэй үедэ тэдэнэй радиоактивна продукци ехээр хэрэглэдхэсэ болинхой. Тиимэһээ ордэмэй-үйлэдбэрийн баяр дурнэлоо гээхэгүйн, хүдэлмэришэдоо үсоорүүлхэгүйн түлө Приаргунийн нэгэдэл ажалайнгаа шэглэл хубилаха программа зохёогоо. Тэрэнээ бэелүүлэн, коллективгоо үйлэдбэрийнөө гадуур шулуу нүүрһэ, цеолит олзоборилжо, молибденай хүдэтэшэ шэнжэлжэ захалаа, ардай үргэн хэрэглэмжын ашбараа үйлэдбэрилдэг болоо.

Гэбэшье программынгоо хүби юун бэ гэхэ. Приаргунийн горнохимическэ нэгэдэл марганецай хэбтэшэ шудалжа захалдаг байна. Советскэ Союзай һанданан һалаһанай һүүлэй Россин металлургическэ бүхы предприятнуудта ашаг түүхэй эд дуталдаг болоо. Юуб гэхэдэ, тэрэнэй хангадаг бүхы предприятиинуудай хилын саагуур үлдэхэ ха юм. Харин мүнөө российхид холоһоо тэрэниие асаргаха болихо болоно. Забайкалда олзоборилгдоһон өөрынь марганец хилын саагаһаа асаргадаһаниие хүлеэдашье, шанартайшье байгшуу. Тиин Громовско хэбтэшын ноосэ олон жэл соо хүрэхэ юм.

ВЛАДИВОСТОК. Оборонно «Дальприбор» заводой мэргэжэлтэй шэнэ продукци—термос бүтээн гаргадаг болоо. Энэ шэнэ үйлэ заводой үйлэдбэрилэ таараа жатай байгаа бшуу. Нимэ хөёр голтой термосээ гаргана мүнөө зайн галаар дүүрдэг гүсэдэл адли термосные бүтээн гаргадаг болоо.

МИНСК. Беларусиин пассажирнууд мүнөө шэнэ тын транспортаар ябаха урданайхиһаа хөёр дахин ехэ түлбэри түлэхэ болоно. Сентябрийн 21-нээ хойшо республикын бүхы хотодоо та энэ түлбэри дэлгэрэнэн байна. Тэрэнэй хойшо, метро, автобус, троллейбус гү, али трамвайгаар ябахадаа, нэг удаа 20 түхэриг түлэхэ болоно. Хото шадархи зам ричкэнүүдэй болон дизельнуудай поезднуудай билет мүнөө хөёр дахин үнэтэй болоно. Гэбэшье аяншалта дурлаһан шуул тон ехэ хохирогдоно. Холын ба дурдаа маршрудай поезднуудай билет 2,5 дахин үнэтэй болоно. Эрхим поезднуудай билетэдэ һуужа, Москва сууринда һараһан пассажирнуудай мүнөө 4 мянга гаран түхэриг түлэхэ баатай болоно.

ИТАР—ТАСС.

Сагай шэнжэ

ТҮРЭЛ НЮТАГАЙ ТАТАСА

Тон түрүүн хүлөө шоройдоһон гуламтаяа хүн бүхэн үншэн хабһанайнгаа өёрто хадагалжа ябадаг ёһотой даа. Баһа тэрээхэн гуламтабууса шадаршни оршодог хадын бооридо шулуугаарнь наадажа үндыһэн байхаш. Ямар нэгэн сошордомо хэрэг үйлэтэй ушархадаа, хүн эдэ бүгэдэнөө ухаандаа оруулдагшье байжа болохо. Энээнтэй хамта гунигтай, гашуудалтай мүрнүүдые бэшэхэ баатай бологдоно гэе.

ТООНТОТОЕО ХАХАСАЛГА

Ямар нэгэн һайншье, муушье зүн гэжэ хүндэ байдаг гү, али зүрхөөрөө мэдээ һэн ха тнихэдэ гээд зоной хэлсэдэг ёһо бии гээшэ. Эгээл нимэрхүү ушар ябадал тухай Ханда Эрдыниевна Дугар-Нимаева-Рыгзыновагай хөөрэһые дамжуулая.

Наһанайнгаа амаралтада үнихэнэй гараһан, яараха, тэбдэхэ юумэн гэжэ үгы, үнэр бии аажам һуужа байһан айлай эзэн үбгэжөөл гэнтэл хэмгүйгөөр яараад лэ. Анчигтай, Анчигтанаар уулэ хам, «машина түргэн бэлдэгты» гэжэ хүбүүдтээ шангарба. «Ошоно аабзабди даа, нэгэ бага хүлеэгты» гэжэ нэгэнэйнь хэлэхэдэнь, «үгы һаатнай, өөрөө һуугаад ябахам» гэжэ шангарба. Юундэб даа, хожомдошоно аа гүб гэнэн шэнгээр хажуугаархидаа бултыень мэдэхээгээ һэн гэнэ. Тиигэхэдэнь Бата-Болот хүбүүнинь машинадаа һуужа, аба, эжытээ Улаан-Удэ зорижо гараба.

Анчигтанаараа уулзажа эльгэлээд, городоор бага зэргэ юу хээ хараад, гэртээ бусаха гэжэ байтарнь, Һасаран ахайнь гэнтэ үбдөөд мордошобо.

Хара-Шэбэр нютагай зон бүгэдөөрөө шахуу Һасаран үбгэжөөлөө һүүлшын замдань удэшоо бэлэй. Дайнай, ажалай ветеран Лхамаев Һасаран нютагтаа хүндэтэй, энэ наһандаа ябахыса ябаһан, хүйтэн халуунние дайндашье, эндээшье һайса үзэһэн, дайнһаа бусаһанһаа хойшо наһанайнгаа амаралтада гаратараа Б-Н. Мажиевые хүнгэн машинэар шэрэһэн, ами бөеыень абажа ябаһан — нимэ намтартай хүн бэлэй.

Абгынгаа буянгай һүүлээр гэртээ бусахынгаа урда тээ Анчик Нимаевич хэдэн хүнүүдтэй суг нютагайнгаа ехэ обоодо — Нөён-Уулада гараһан байгаа. Эдеэнэйнгээ дээжые (нимэ газарта гарахадаа, архитай ябадаг бээ), аяганууды баринхайнууд мунханай хажууда зогсоходоо, Анчик Нимаевич үгэ хэлэжэ эхилбэ. Энэмнай 1991 оной намар һэн.

— Гашуудалта ябадалай ушараар нютагаа ерээд, хүгшэнтээ, эгэшэтээ, Бальжинима Мажиевич, абгын хүбүүн Бато-Цырен— бидэнэр ерээд, Танние бараалхажа байнабди. Баруун зуг худар хараходаш, Алханын орой сайбайна, тээ зүүн тээхэнэ— миниин тоонто Шаазгайта байна, тээ баруухаанаар эжымни гуламта харагдана. Баатаржан харгана угай манай һалаагай аха заха — Һасаран ахамнай мордобо. Замбуулинай заршампаа зайлахын аргагүй гээшэ бэд даа. Үлэһэн зон уг гарбалаа дээрэ үргэжэ үргэлжэлүүлхые ороходохобди. Бидэнэрэй эрдэмэй ажал яһала һайн ябаная даа. Теэд Балдоржимнай мордоо һааб даа, хайрата Регбингээ мэнэ һаяхан һүүлшын аянда мордохоогообди. Пурбо Балданович бидэ хөёр (тэрэ үедэ мэндэ байһан аад, һая наһа бараа — Д. Ж.) үлөөбди. Хэжэ ябаһан ажалаа урагшатайгаар бүтээхые оролдохобди гэжэ хэлэхэ байнаб. Хаанашье ябаа хадаа Танаа һанажа ябадагбди,— гэбэ.

— Инигэжэ Нөён-Уула — тоонто баабайдаа саашанхи ябадал, ажал тухайгаа тоосоһоншье шэнги гү, тангариглаһаншье шэнги — тиимэ жэгтэй уянгатайгаар дуугархадань, Цыбик-Жап эгэшэнай хүсэд шагнаншьегүй, уйлаганаад, мунхан гороолхоёо алхалшаба. Шагнахадам, һүүлшынгээ үгэ хэлэжэ байһан шэнги болоходонь, энэм яажа байна гээшэб гэжэ һанаад, зосоом бүглэршөөд, зогсожо байгаа һэм,— гээд, Ханда Эрдыниевна тинхэдэ гайхаһанаа дурдана.

Тоонтодоо ошоод, Нөён-Уула баабайгаа һүүлшынхеэ бараалхахадаа, Анчик Нимаевичай хэлэһэн үгые тэрэ зандань дамжуулбагүй ёһотойбди, сэдьхэлээ хүмэрюулжэ байһан наһанайнь нүхэр үгынь удхые лэ гол түлэб хөөрэбэ гэжэ ойлгоё. Һанаһан, бодоһоноо тоб гэмэ тодоор, гүн удхатайгаар хэлэдэг хүн һэмнай даа. Тоонто Баабайнгаа мунханай дэргэдэ гайтай үгэнүүдые хэлэһэн байжа болоо гэжэ таахаар. Теэд ялгаа жэгтэй бэ, сагһаа урид мордоһон нүгөө хөёр нүхэд-эрдэмтэд. Балдоржи, Бадараев Регби Пубаев хөёрөйнгоо хэнэн ажалтай юутэйнь нютагайнгаа өөрэн Баабайда айладхажа болоо гээшэ ха гү? Бэлигтэй эдэ эрдэмтэдэй һүүлшынхинь — Ц-А. Дугар-Нимаев хөёр жэлэй саада тээхи намар нигэжэ түрэл нютагтаяа хахасажа ябаһан болоно. Энээниие одоол зүрхэниинь мэдэнэн байгаа гэхэ гү, али юун гэлтэйб?

Эдэ гурбан эрдэмтэд гансахан Хара-Шэбэр, Ага нютагаа суурхуулдаг бэшэ, мүн орон дотороошье, дэлхэйн зүүн зүгэй шэнжэлэлгэдэ нилээд ехэ хубитаяа оруулһан, арбан элитэ эрдэмтэдэй тоодо ородог юм гэлсэгшэ.

Нүхэрэйнгөө мордоһоор хахад жэлэй үнгэрэнтэжэ байхадань, Ханда Эрдыниевна үринэртөө, аша, зээнэртээ эсэгынь гуламтые харуулха, танилсуулхаяа Хара-Шэбэр, Ага нютаг абаашаһан байна. Эрдэни хүбүүнтэнээрээ, Будаевтан бага хүрьгэнтэнөөрөө, бусад түрэлхидтээ суг Нөён-Уула гаража, үргэл хээ, эсэгынгээ, хүгшэн эжынгээ гуламтые хүндэлөө, уг нэгэгуурай эхин эндэһээ, хэд юуд гээшэбибди гэжэ харуулаа, түрэлхидтээ танилсуулаа гээшэ. Тоонтотоёо эсэгынь хахасаһан тухай хэлэжэ үгөө юм ааб даа. Гунигтай, гашуудалтайшье һаань, эдэ бүгэдэнние үринэрынь мэдэхэл ёһотой болоно.

ЭХЫН ГУЛАМТА

Энээнһээ урда тээ амаралтада гарахадаа, хоюулханаа Хара-Шэбэр, Агын тосхон, Хойто-Агаар айлшалаад бусадаг байгаа. Тиин нүхэрэйнгөө гэнтэ мордошоходонь. Ханда Эрдыниевнагай толгойдо элдэбын бодолнуудай ороһониинь ойлгосотой ааб даа. Юрэдөөл, хүүгэдтээ орон нютагаа харуулха, түрэлхидтээ танилсуулха гэһэниинь тон зүб бээ. Илангаяа багашуул — аша хүбүүхэн Бата, зээнэр Виталий, Болот, Саяан гэдэгүүдтэ уг гарбалнай эндэ байдаг юм гэжэ ойлгуулхань шухала ха юм. Агын тосхондо һуудаг Эрдыниевтэн абгындаа айлшалаа бэд даа. Тиигэжэ эдэнэрэй харгынь Хойто — Ага худар шэглэбэ.

Долоод шарайд изагуурай Мархасаантанай (Доржи) бууса — Булдируутай гэжэ багахан нютаг бии юм. (уг гарбалаараа һууһан нютагууд Хойто-Агада олон байха). Дүү хүбүүн Бататаниннь анханайнгаа буусада сабшалантай, нигэжэ гуламтаяа барижа ябаһан айлайхи байба. Мархасаан-Доржи гэжэ хүн Ханда, Бата Рыгзыновтэнэй хүгшэн абын Эрдынинин-Мугдайн эсэгэ байһан юм (манай нютагай зоной хоёр нэрэ, угай бэшэгүүд, эдэ болоод бусад асуудалнуудаар элитэ багашашэнжэлэгшэ энэл нютагай Дарма-Базар Жигмитов ехэ шэнжэлэлгэ хэһэн, эдэ бүгэдэнние эндэ тайлбарилхын аргагүй, хожом бэшэхэ хүсэлэн бии). Дүү хүбүүнтэнээрээ, Эрдыни хүүүгээ абаад, Ханда Эрдыниевна нэгэ үдэрэй туршада үбһэ хуряалсаһгаа буусаяа эрьежэ эльгэлээ юм аабза. Бата дүүгэйхинийнь колхозой түб һууринда ехэ гэгшын залгалаа гэрнүүдые (үбэлэй, зунай, гаражтай юутэйнь) барижа зохёоһон, үндэрөөр хашаалһан, нилээдгүй шанга байдалтай айлайхи байна. Гладнолучоо эхилээд, үнгэсэ булаалдаһан элдэбын гоё сэсэгүүд хашаагайнь оройгоор харагданхай бэлэй. Элдэб зүйлэй огородой эдеэ таридаг юм ха. Эдэ бүгэдэнэй оншо оньһые һайн мэдэхэ болоһон Батын нүхэр Цындыма басагадтаяа хамһажа, эдээнние ургуулдаг байна. Буряадай багшанарай дээдэ һургуулин дүүргэнэн Цындыма Дансарановна дунда һургуулидаа «Домоводство» заадаг.

Агаһаа Хойто-Ага ороходоо, Пүнсэгэй араар гү, али үбэрөөрнь гүйлгэхэш даа. Пүнсэг гээшэмнай үүн лэ ехэ обоо, Алханын удаа тахигдадаг, ороһоонь баруун зуг тээшэ хараа һаа, Алханын малгай обёорогдохо. Пүнсэг баабайгаа хүндэлэлэйбди. Томо шулуунуудые бү хобхологты, хуһануудыень бү хухалагты гэжэ хүгшэн эжынэртэ хорюулжа ябаад, энэ үндэрэй бооридо хүл нюсэгөөр хүльбэржэ үндыһэн бэээбди.

Ага нютаг хүрөөд, Алхана-Хангайе бараалхангүй яажа бусалтайб?

АЛХАНА-ХАНГАЙ

Жэгтэй гоёор, уран нариннаар байгаалиин «дархалһан» дэлхэйн гайхамшаг, тон онсо шэнжэ түхэлтэй пангин газарнуудай тоодо Алхана-Хангай лаб лэ ородог ёһотой даа. Эндэхи байгаалиин үзэсхэлэнтэ бүтээлнүүдые зураглажа, уншагшадые хашараахагүйбди. Эдээн тухай шүлэгшэдшье, дуушадшье, зохёолшод, журналистнуудшье яһала бэшэһэн байха. Энээншьегүйгөөр Алханын һураг суу буряад зоной дунда үниинэй дэлгэрэнги гээшэ. Миин лэ бага зэргын бодомжонуудаа тэмдэглэхээр ушар гарана.

Урда жэлнүүдэйхидэ ороходоо, эндэ һайн тээшээ яһалашье хубилалта болоһон байна. Хожомой сагта үзэсхэлэнтэ-аяншалгын газар болгохо зорилготойгоор мүнөө дээрээ эндэ амаралтын бааза тухеэрээ юм байна. Бооридонь гэр, клуб барижа, үүдэ хэнхэй, эзэтэй — бага предприятиин түлөөлэгшэд зоной амархаяа ерэхэдэнь гаража, түлбэри абадаг, саарһа бэшэжэ үгэдэг — нимэ гуримтай болонхой. Хүн бүхэнэй сүүдэ бүриин түлбэри 400 түхэриг сэнтэй. Амаралтын бааза яһала зохидоор түхеэрэгдэнхэй: спортын болоод хүүгэдэй амарха талмайнууд бии, беседкэнүүдые буряад маягтайгаар бариһан байна. Эдэ бүгэдэнинь нюдэндэ урин, зохид. Хожомой сагта эндэ хэгдэхэ ехэ ажалай эхинийнь байгаа ха гэжэ ойлгохоор һэн. Амархаяа ерэгшэдэй сахиха журам барлаад хадаатай байна. Теэд тэрэнэйнь сахигдадаггүйень халагламаар. 2—3 хоногто зон майхангуудые табижа амараад, бусахадаа... Мүнөөхил униинэй үзэгдэл — нобшо ноохой, яһан, түмэршье, шэлшье баанхануд, модон бүхэн доро архиин эбдэрхэйшье, бүтэншье шэлнүүд дүүрэн. Үнгэрхэдөө, Үүдэн сүмын хажууда шэлнүүдые хаяад арилшаһан байна.

Манай һанахада, амаралтын бааза соонь ээзэн-харуулшан хэрэгтэй, засаг хэрэглэхэ сагтань яла түлүүлхэдэ яанаб? Аршаанай эхиндэхи субаргада, хотын, нюдэнэй, эльгэнэй, үе мүсын аршаанай эхиндэ үргэгдэдэг мунгэ үдэр бүри суглуулжа, баазын зонхилогшодто тушаахаһаа эхилээд, эзэн хүнэй хэхэ ажал дүүрэн даа.

Эдэ бүгэдые харахада, байгаалидаа гам хайрагүйгөөр хандадаг, бузарлахаяа сээрлэхэ гээшые мэдэхэгүй байнабди гэжэл хөёр-гурбан хоногто байхадаа, харагдаа һэн даа. Алхана гээшэмнай саг зуура архидаад, хаартадаад хараһан тээшэ нобшоёо хаяад арилшадаг юрын лэ амаралтын газар (ямаршье газарта нигэжэ болохогүй юм аабза) бэшэ гэжэ зон һайн лэ мэдэнэ ёһотой. Буряад арадай нангин газар гэжэ Алханые һануулалташьегүй бээ. Хөёр жэлэй саада тээ Гэгээн Далай-Лама эндэ морилжо, ехэ уншалта хээ, арюудхаа һэмнай даа. Нүгөө талаһаа, Алхана-Хангаймнай байгаалиин үзэсхэлэнтэ хүшөө-памятник гэжэ бухы зон мүн лэ һайн мэдэхэ ёһотой. Эндэхи мүнхын уһан, олон янзын үбшэние аргалдаг аршаан булагуудынь хаа хаанагүй суурхадаг лэ байха.

Д. ЖУГДУРОВА.
Ага—Улаан-Удэ, 1993 оной август һара.

ГАЗАРАЙ СЭН НЭМЭХЭ

Россия эрхэтэд һаяын сагта газарай түлөө нилээдгүй ехэ мүнгэ түлэдэг болохо юм. «Газарай түлөө түлбэри тухай» РСФСР-эй Хуулида хубилалта болон нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» проектэй тааралдуулан, саад ба огородой эзэд газарай дүрбэлжэн метр бүхэнэй түлөө жилдэ 130-аад түхэриг түлэдэг болохо.

Газарай түлөө түлбэри удаа дараалан нэмэхээр хуулиин проект хараална. Татабари, арендын түлбэри, саг зуура газар хэрэглэһэнэй түлөө түлбэри, газар арендэдэ абаха эрхын түлөө түлбэри ба газар үмсэдөө худалдажа абаһанай түлөө түлбэри гэхэ мэтэ табан янзын түлбэри нэбтэрүүлэгдэхэ. Удаан сагсоо «эзэгүй» байһан сэгнэшэгүй баялигаа бухы дэлхэй дээрэхидэл адли эзэнтэй болгохын түлөө нимэ хэмжээн абтана.

Олонхи оронуудта гүрэнэй бюджет газарай түлөө түлбэриин элдэб янзануудһаа гол түлэб бүридадэг юм. Харин мүнөө Россида бултадаа—завод ба фабрикануудай, һургуули ба больницануудай коллективвүүд, хото ба худөо нютагуудта ажаһуугшад газарай түлөө мүнгэ түлэхэ. Гэбэшье хуулиин проектээр хүнгэлэлтэнүүд мүн хараалагданхай. Хүүгэдэй болон үндэр наһатайшуулай эмхинүүд, зарим бусад эмхи зургаанууд газарай түлөө татабариһаа сүлөөлэгдэхэ.

ИТАР—ТАСС.

Шалгалта юу харуулааб?

Үхибүүдэй клубуудта шууяатай

Шэб харанхы үйлсые гансахан фонарь гэрэлтүүлнэ. Бороо шэбэрээд һалахагүй юм. Уйдхартай. Гитарын нэгэ-хөёр аккорд дуулдаад, дүтэлхэдэ, хэдэн эдир хүбүүд, басагад «һархяан» гээд нэрлэгдэһэн багахан хушалта доро сугларанхай, хэхэ юумэеэ оложо ядаһандал һууна. Тиигэһээр хэн нэгэнэйнь гарта «хатуу хандама дүшөн градусовна» харагдаадхиха юм. Эдиршүүлэй сүлөө сагаа үнгэргэлгэ мүнөө сагта энэл болоо ха юм даа гэжэ үйдхартайгаар тобшолол хэмээр.

Мүнөө байдал хубилжа, нэгэ бага һайжаржа эхилээ гэхэ үндэһэн бии болоо бэшэ гү гэжэ һаяхан үхибүүдэй клубуудаар шалгалта хэхэдээ, һанаа һэм.

Хотын 47-дохи кварталда оршодог «Олимп» клуб. Энэ клубые зуугаадахи жэлээ Людмила Андреевна Калашникова хүтэлбэрилнэ. Ороходо, яһала үргэн, салуу, дүрбэн таһалгатай байра. Хаахаанагүй эмхи гуримтай, аригаа өөбэр, сэсэгүүд, сэсэгүүд... Гоё һайханаар шэрдээтэй шабдаанууд, ваазанууд хэнэйшье дура татамаар. Эдэ бүгэдэ зүйлнүүд хадаа уран гартанай кружогойхидой (хүтэлбэрилэгшэнь С. В. Главатских) хэһэн бүтээлнүүд болоно. Онтохонуудай найруулгаар зураһан, шэрдэнэн шабдаанууд олон. Юрэдоо, Светлана Владимировна олон ондоо шэглэлээр абьяастай хүн гэхэдэ алдуу болохогүй. Тэрэ үхибүүдые эли тодоор, композиционно талаһаа удхатай фото-зураг буулгажа һургадаг, нэхэдэг, оёдог, шэрдэдэг бэлигтэй. Тус клуб зунһаа эхилжэ ажал худэлмэреэ ябуулна: шатарай, фото-зурагай, хүгжэмэй, модон дээрэ гоёор һиилэжэ, шэрдэжэ һургалтын, макраме уялгын, англи хэлэнэй, санаар ябалгын, баскетболой гэхэ мэтын кружогууд худэлдэг.

— Урдань манай «Олимп» клуб гэр байрын захиргаанда мэдэлтэй, тэндэнээ мүнгэ өөрөөр тэдхэгдэдэг бэлэй. Тинхэдэ ороёдоол педагогэмхидхэгшын салин тодорхойлогдонхой һэн. Харин энэ хабар клубнай хотын эрдэм һуралсалай управлениндэ дамжуулагдажа, байдал һэргэбэ, һайжарба. Юуб гэхэдэ, мүнгэ зөөри таһалагдан үгтэнэ, 12 хүниие ажалда абаха салин хүлһэн тодорхойлогдоо. Инигэжэ бидэндэ шэнэ түлхисэ, шэнэ эршэ олгогдоо гээшэ,—гэжэ Л. А. Калашникова хэлэнэ.

Клубай булан, кружогуудай худэлмэриин расписани аятайханаар бэшэгдэнхэй. Худэлмэриин түсэбүүд, захиралта, тогтоолнууд, бэшэгүүдые тоолон бүридхэлгын журнал лб-саб гэмэ тусхай хабтаһануудта хубаарилагданхай. Сантехническэ худэлмэри яһала саг соогоо хэгдээ, клуб үбэлэй хуйтэндэ ядамаргүй үбэлжэхэ ха. Хотын эрдэм һуралсалай управлениин бүлэг шалгагшад үхибүүдэй «Олимп» клубта «эрхим» сэгнэлтэ табла һэн. Үхибүүдэй клубуудые даагшанарай хотын семинар дээрэ элидхэхыень, дүй дүршэлоороо хубаалдахыень директор Л. А. Калашниковае үриба.

Хотын 41-дэхи кварталда үхибүүдэй «Эллада» клуб оршодог. Урдань тэрэ «Бурятстрой» нэгэдэлэй мэдэлдэ байдаг һэн. Эдэбхитэй багша Светлана Эрдынеевна Хурхесова тэрэниие хүтэлбэрлэг бэлэй. Харин энэ ныш декретнэ амаралтадаа байха үедэнь клубай ажалда хэрэгсэлнүүд, мебель бүрдэгдэ даа хүнүүдэй дунда ашаншахай, үгы болоод байна. Зай, яахаб. Багша амаралтадаа һаа гарахадаа, хэрэгсэлнүүдэй суглуулжа, мүнгэ мебель, болон бэшэ юумэн далдажа абажа эхилээ. Инигэжэ «Эллада» клуб гээ, хотын эрдэм һуралсалай управленийн мэдэлдэ. Мүнөө хадаа эндэ зайнаа га хэгдээ, штатна хэмжээ дэлмэрилэгшэд ажалда ирдэг юм.

Хотын 18-дахи квартал «Тимуровец» клубые О. В. Алсаева хүтэлбэрлэг. Клубай заһабариин дээ, үхибүүд олоор ирдэг ерэнэ.

Хотын 20-дохи квартал эдиршүүлэй «Дружба» клубые С. Б. Гармаева хүтэлбэрилнэ. Эндэ заһабариин бухы худэлмэрэй түсэбүүд, гансал шоолон бүридхэлгын ажал үлөө юм. «Прометей» (хүтэлбэрилэгшэнь Н. В. Ефимова) клубта худэлмэриин п

Залуу уран зохёолшодой 15-дахи конференциие угтуулан

БЭЛИГ ТҮГЭС, УРАН ГУУРҺАТАЙ

Залуу уран зохёолшодой өөнэдынгөө эелжээтэ конференциде суглармань. Дашалта болоһон энэ конференциин бэлэтгэлэн гуурэ айхабтар ехэ юм. Конференци бүхэн шэнэ нэрые эмхэрүүлдэг гэшэ.

Хүн эхэнээ түрэхэдөө, байгаалиин үршөөхэн өөрын онцлог шадабаритай байдаг юм. Энэ бэлигээ һалбаруулха, зондо хүргэхэ ехэ зорилго байна. Арадай суурай дуушад, уран зураашад болон уран зохёолшод зонһоогоо тоогоор хэмжээтэйл байдаг юм гү гэжэ һанаанар байдаг. Манайшье бүхэлэй арадай бэлигтэнние байдаг үзэхэдэ, үсөөхэн лэ хүнтой шэнги харагдаха юм. Дуушадай наһа барааднихаа, тэрэнэй орондо суута дуушан тодорон гараад, хүүрнинь эзэлээд, арад зонһоо баярлуулан байха юм. Хүндэмшэ композиторнуудые, уран зохёолшодые абаад харахада, баһал тиимэ.

Манай арад тэды бэлигтэнтэй байха хэбтэй юм шэнги харагдаха. Байгаалиин табисуур гэшэ ямар сэсэй юм гэжэ һанахаг. Галта олон уран зураашадые болошоногүй, үсөөржэ таһаршанагүй.

Уран зохёолшодые абажа үзэхэдэ, конференци бүхэн шэнэ нэрэ эзлируулһэн өөрын гүүхэтэй байдаг. Уран зохёолшо болохо бэлигтэй хүн һургуулида бүража байхадаа, онсо һэхэбэрээ эзлирдэг. Тэдэнние түрэлхи хэлэнэй багша таниг угтажа, эхилэн бэшэгшэдэй нэгэлэддэ хабаадуулан һургана, хүмүүжүүлнэ.

Тэдэнь яба ябан илгаржа, журналистнар, артистнар, уран зохёолшод болон илгардаг гэшэ. Уран зохёолшо болохо бэлигтэн хаһыгаа газетэдэ бэшэжэ эхилээд, аймагай газетэнүүдтэй хуби заяагаа холбон — бэшэһэн зохёолнууд, статьяд, зураглал, үгүүлэл шүлэгүүдээрээ олон уншагшадта мэдээнэ боложо эхилдэг. Өөрөөшье сэдьхэлээ хаһан урманшажа, бэлигээ һалбаруулха хүсэтэй мэдэрэлдэ абтан, бүхэшэгүй мүнхэ зураа балараажа эхилдэг.

Залуушуулай бэлиг һалбаруулан хүгжөөхэ хэрэгтэ аймагуудай газетын үүргэ тон ехэ. Энэ талаар Агын, Түнхэнэй, Яруунын, Хэжэнгын, Ээдын, Захаамминай газетэнүүд ехэ габьнатай, кангин түүхэтэй, һуурижаһан заншалтай гээшэ. Залуу бэшэгшэдэй аймагай газетэнүүдэй дэргэдэ далижан ургахадаа, «Буряад үнэн» газетын үүдэ татажа ороод, эндэ энэрхы уттагшадай олон түшэтэ туһалуулжа, «Үнэн» газетын богоһо нилээд элэ эһэнэй һүүлдэ, журнал, уран зохёолшодой Холбоотой уран бүтээлэй барисаатай болодог.

Уран зохёолшодые ургуулаг хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ «Буряад үнэн» газетын бэлүүлжэ байһан үүргын айхабтар ехэ байһые хартахын аргагүй. Энэ газетын соёлой таһагые даагшанар байһан Б. Абидуев, Д. Гунзынов, Ч-Р. Намжилов, Г. Дашабылов гэгшэд ехэ үүргэ дүүргэһэн, эхилэн бэшэгшэдтэй ехэ холбоотой байһан, тэдээндэ туһаламжа үзүүлэн һургадаг, зориг жуулдаг байгаа. Тэрэ һайхан заншалые ургэлжэлүүлхэ ёһотойбди. «Буряад үнэн» газетэ залуу зохёолшодой үлгы байһан үүргэсэ улам һалбаруулан ургэлжэлүүлхэл байха.

Мүнөө тон шэнэ үеде, шэнэ зорилгонуудай табигдаад, эршэтэйгээр бэлүүлэгдэжэ байгаа гайхамшагта үедэ энэ конференци үнэргэгдэхэ байна. Энээнһээ удаа хуушан үе сагай байдалые «үлэгдэл» гэжэ тоолоод, газар, уһа, хада уула зөдэгшэдые баатарнууд болгон магтаад, коммунизм, тэрэниие ударидагша партиг мандаха болтогой гэһэн үрэа хашхараагаар хөөрэлдэг байгаабди.

Мүнөө энэ конференцимнай ёһотой шэнэ үе сагта үнгэрхэ. Хуушан алдуугаа заһаха, шэнэ зорилгоёо хурсадхаха ёһотой арадай уран зохёол бэшэхэ үилгатай байнабди. Мүнөө мүргэлтэй хада ууланнуудай, дасан дугантай холбоотой үгэнүүдээр баяжан, бүхы магтаал, үреэлэй гүн удха ойлгон шэнжэлэн хөөрэнэ.

Хуушан ёһо заншалнуудаа тон нарниаар шудалжа нэбтэрүүлхэ гэһэн зорилгонуудые бэелүүлхыень уран зохёолшодһоо үргэн олон уншагшадай хүлеэнэ. Бэлигтэй, талаантай, уран гуурһатай залуушуул ошорог лэ. Шэнэ эрилтэнүүдтэ харюусамаар конференцидэ бэлдэхэ гэшэ. Уран зохёолшодой холбооной худэлмэрилэгшэдэй бэелүүлхэ үүргэ мүн болоно.

Цогто НОМТОЕВ,
арадай уран зохёолшо.

АЖАЛШАДАЙ БЭШЭГҮҮД

ХҮН БОЛОХО БАГАҺАА

1960 гаран онуудай тэм...

УРАН ХУРСА БЭЛИГТЭНЬ ШҮТЭЖЭ...

ОЮУН бэлигтэй дуушан Дугаржан Дашиевай зохёохы ажалые хүн бүхэн өөр өөрынхөөрээ ойлгодог байгаа бээ. Буряад арадай омогорхол болоһон оперно театрай һаруул уужам фойе соо ороһон хүн энеэбхилһэн шарайтай, хурса нюдоорөө хүлеэнгээр хараһан хүнэй дүрэ зураглые анхардаг. Энэ хадаа бултанаймнай дуратай дуушан, СССР-эй арадай артист, Россия Федерацийн Гүрэнэй шагнай лауреат Дугаржан Дашиев.

Байгаалиһаа үгтэһэн үндэр ехэ бэлигтэй, аргагүй ажалша энэ дуушан дуунай искусствын сүлдэ һанаһан хүн. Профессор З. В. Шёлоковагай класста һураже, 1969 ондо Свердловскын консерватори дүүргэһэн гэжэ мэдэнэбди. Бүри студент ябахадаа, М. И. Глинкын нэрэмжэтэ дуушадай бүхэсоюзна IV конкурсын лауреат болохо золтой байгаа һэмнай (1968 он). Мүн баһа 1969 ондо Залуушуулай болон студентнэрэй уласхоорондын IX фестивальда амжалтатайгаар хабаадаа.

Бурядай гүрэнэй оперо, баледэй театрай тайзан дээрэ Д. Вердиний «Травиатада» Альфредэй партие залуу дуушан дуулажа эхилһэн байдаг. Түрүүшээр уянгата тенор хоолойтой байһан аад, ябан драматическа шэглэлтэй болоо. Дугаржан Дашиев өөрынгөө хүсые зүб сэгнээ гэжэ мүн лэ Вердиний «Аида» соо Радамесэй партие тон амжалтайгаар дуулахадань элирһэн байна. Д. Дашиев имагтал һайхан хоолойтой дуушан байха саанаа аргагүй бэрхэ актёр байшоо. Республикыншье газетэнүүдтэ, мүн гастрольдо ябахаданьшье бэшэгдэһэн рецензинүүд соо энэ талыень онсо тэмдэглэһэн байна.

Харин ороной классическа зохёолнууд соо Д. Вердиний «Отелло» гэжэ оперодо Отеллын партие онсо орёо гэжэ тоологдодог. Энэ оперо «ганса актёрой зүжэг» гэжэ дэмы нэрлэгдэдэг гү. Үнэхөөрөөшье, Отеллын партие дуулаһан дуушанай эзэм дээрэ горитойхон ашаан тохогдодог шуу.

«Театрта драматическа ялас гэмэ бэлигтэй дуушан ургаа, — гэжэ тэрэ үедэ ахамад дирижёр байһан И. Айзикович тэмдэглэһэн байдаг.—Вокальна шадабаринь мүн лэ ялагар. Тиимэл хадань оперно искусствын шэмэг болоһон энэ зохёлоор театрайнгаа репертуарые баяжуулбабди».

Отеллын партие дуулахадаа, оперно искусствын бүхы зохёлые үндэр зохилдол хүбидаа үндэр зохилдол хүбидаа Бурьялма эрьеэ зоригоор зангидан, мартагдашагүй образ байгуулаа. Геройнгоо досоохине, сэдьхэл бодолые, этигэмэ гоёор зураглаа.

«Дууладаг актёрнууд» гүүлэдэг дунда үеын бэлигтэй совет дуушадай бүрдэлдэ Дугаржан Дашиевай бэедээ этигэнгээр ороһые Отеллын партие гэршэлээ.

1979 ондо дахин табигдаһан П. Чайковскийн «Елбэрэй хатанда» Германэй партие Д. Дашиевай өөрынхөөрээ шэнжэлэн дуулаһанинь театрай түүхэдэ орохо байха. Энэ парти баһал хүшэр, орёо гэжэ тоологдодог. Энэ партиин орёо хүшэр газарнуудые һайнаар дабаад, дуушан мартагдашагүй образ байгуулаа. Жэшээнь, Германэй сэдьхэл бодолой хүгжэлтые, мэдэрэлэйнь «һалаатаһые» дуушан зохидоор харуулаа.

Наяад онуудай тэнгээр Д. Дашиев өөрынгөө театрай тайзан дээрэ хариусалгатай 20 гаран партинуудые дуулаһан байна. Эндэ дурдагдаһаа гадна Р. Леонкавллын «Паяцада» Каниогой, М. Мусоргскийн «Хованщина» соо Хованский тайжын, Т. Хренниковэй «Шуурган соогуур» гэшэдэ Ленькын гэхэнээ эхилээд, Д. Пуччинийн «Богема», Д. Вердиний «Дон Карлос» болон бусад томо оперонууд эндэ нэрлэгдэхэ.

Бэе бээнээ тад ондоо зохёолнууд, бэе бээнээ тад ондоо партинууд. Тиихэдэ манай дуушанай уран бэлигэй зогсошогүйгоор ургаһан үшар хадаа театрай арга боломжые үргэдхэһэн, орёо хүшэр партинуудта хандаха зориг олгоһон байна.

Гэхэ зуура Д. Дашиев театрайнгаа бэлигтэй дуушадай бүхэли ансамбльда түшэглэжэ, амжалта туйлаа гэжэ эли. Жэшээнь, «Борис Годуновой» табигдахада, туд бүридөө өөр өөрын ялас гэмэ бэлигтэй артистнууд олон байна гэжэ харагдаа һэн шуу.

Би театральна эелжээтэ сезоной нээгдэжэ байхада, Дугаржан Дашиевай зохёохы ажалые шэнжэлхэдээ, шэнэ үгэ хэлэхэ гү, али «Америкые нээхэ» гэһэн зорилготой байгаагүй. Юрэл өөрынгөө дуратай дуушанай дуунай искусствын орьёлдо хүрэһэн «мүрые мушхэжэ», өөрынгөө хэшээл олохо гэһэн хүм.

Д. Дашиевай наран эртэ. Үшөөшье гоё һайхан, орёо партинуудай нюусануудые удалжа, залуу дуушадта, илангаяа дуунай искусствын «үзэглэл шудалжа» ябаһан оюутадта үльгэр жэшээ харуулха байха гэжэ би үнэн зүрхэнөөо этигэнэб, уран хурса бэлигтэнь шүтэнэб, шэнэ амжалтануудые хүсэнэб.

Э. ГЫМНИНОВ,
хүгжэмэй колледжын
1-дэхи курсын студент.

УРАН ЗУРААША Михаил Зиновьевич Оленников байгаали зураглахадаа, шадамар бэрхэ юм.

Буряадай арадай уран зохёолшо Исай Калистратович Калашниковай тоонто нютаг болохо Шаралдайда түрэһэн Михаил Зиновьевич Оленников Эрхүүгэй уран зураг ай училищи дүүргээд, Буряадай Уран зураашадай холбооной мастерскойдо худэлдэг байна. Тиин тэрэ Шаралдай нютагтахи И. К. Калашниковай гэр-музейдэ олохон зураг уудаа бэлэглэнхэй. Гадна арадай уран зохёолшыи музейе зохёон байгуулгада, шэмэглэн түхеэрэлгэдэ ехэ хубитай.

Михаил Зиновьевич уран зурааша-пейзажист байхаһаа гадна, түрэл Буряад оронойнгоо алдар суута ажалша малшадай, соёлой, искусствын уран бэлигтэнэй, багшанарай дүрэ зураг уудые шадамар бэрхээр бүтээдэг байһаараа шалгарна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: М. З. Оленников.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ИТАР-ТАСС

түби дэлхэй мүнөөдэр

ТОКИО.

Газар абажа, ёһотой эзэн болохо хүсэлээ япон алба хаагшад бэелүүлхэ арга тай болоо. Һүүлэй 20 жэлэй туршада Һүүлиный хоер жэл соо газарай сэн түрүүшынхиеэ хоер дахин доошолуулагдаа гээд гүрэнэй газарай асуудалнуудаар ажал ябуулдаг управленин тэмдэглэнэ. Үнгэрэгшэ жэлэй июльтэй сасуулхада, байгша олой июль соо орон дотор газарай дунда эзргын сэн 4,3 процентээр доошолоод байгаа.

Ороной хоер томо Токио болон Осака хотонуудта газарай сэнгэй доошолһониньь гайхалтай. Үнгэрэгшэ жэлэйхидэ орходоо 12 процент хямдаар гэр бариха газар худалдан абажа болоно. Токиогой Тинода районой газар урданайхидаал адли эзгэн үнэтэй заидаа. Тэндэ газарай дүрбэлжэн метр бүхэнинь 7,7 миллион иен (70 мянган доллар) сэнтэй юм. Гэбэшье үнгэрэгшэ жэлэйхидэ орходоо тэрэнэй сэн дунда эзргээр 25 процент доошолһон байна.

Японой Гиндза район худалдаа наймаанай эгээн үнэтэй район заидаа үлэнэ. Тэндэхи газарай сэн 26 процентээр доошолбошье, үшөөл дээгүүр, үндэр байна. Жэшээлхэдэ, «Гиндзагай» байшангай баригдаһан газарай дүрбэлжэн метр бүхэнинь 26,7 миллион иен (242,7 мянган доллар) сэнтэй юм.

Газарай сэнгэй доошолһон дээрэһээ һаяын сагта үмсын байратай сон олошорхо бээ гээд шэнжэлэгшэд багсаамжална. Гэбэшье ороной эгээлэй юрын зондо гэр байрнуудай сэн үшөөл диилдэхэр бэшэ заидаа. Үмсын гэр худалдажа абахын тула эгээлэй юрын япон албатан 9 жэл соо салингаа дайрангүй суглуулха баатай болоно. Япондо гэр байрын дунда эзргын сэн мүнөө 36,6 миллион иен (350 мянган шахуу доллар) юм.

АФИНА.

Орон дотор хотын хороте хабдарай үбшэнтэдэй олошорһондо һанаата болоһон эмшэд мяха багаар эдигты гэжэ заана.

Һүүлэй 30 жэлэй туршада Грециде хүн зонай ажабайдал һайжаржа, тэдэ заншалта овощ болон фруктын орондо мяха ехээр эдидэг болоо ха. Энэл хугасаа соо хотын хороте хабдараар үбдэһэн зон олошорһон байна. Мяха ехээр эдидэг болоһонһоо тиигээ гээд эрдэмтэд тобшолно. Хабдарта үбшэнүүдэй талаар Греци Һүүлиный Һуурида ябадаг аад, Һүүлэй 15 жэлэй туршада 16-дахи Һуурида гараа. Саашдаа үбшэнтэд бүришье олошорхо хэбэртэй.

Юрэдөөл хабдарта үбшэндэ нэрбэгдэхэгүйн тула мяха багаар, овощ болон фрукт ехээр эдихэ хэрэгтэй гээд э[illegible]

ГРАНАДИЛЬ.

Зарим [illegible] Һургуулинуудта болон колледжнүүдтэ эдэ үдэрнүүдтэ хүлөөтэй. Һуралсалай үмсын 91 эмхине хаяха гэһэн шинидхэбэри гүрэнэй инспекци абаһан байна. Ороной дээдэ болон университетскэ гэгээрэлэй министерствын сэгнэ Һ э н э й ёһоор тэдэ амидаржа шадахала болео, мүн багшалалгань мүнөө үеын эрилгэнүүдтэ харюусанагүй.

Мүнөө үедэ Заирта Һуралсалай үмсын 250 эмхи бүридхэлдэ абтанхай. Тэдэнэй олонхинь дээдэ болон тусхай дунда Һуралсалай бүридэлдэ ороно. Үмсын дээдэ Һургуулиануудай болон колледжнүүдэй олонхинь — 240-ниинь нинислэл хото Киншаста оршодог юм. Мүнөө тэдэнэй ороидоол 50-ниинь хэшээлнүүдые үнгэргэхэ эрхэдэ хүртэнхэй.

Мүнөө Заирта үнгэргэдэжэ байгаа демократизаци социальна албанда муугаар нүлөөлөө, мүн тэрээн соонь гэгээрэлэй бүридэлнүүд тон ехээр хохидоһон байна. Олонхи Һургуули болон лицейнүүд хоорон. Һүүлэй жэлнүүдэй хемороонай үедэ тэдэнэй олонхинь бута һамна сохигдонхой, Түрэлхидынь үхибүүдэ ялагаад тажээхэб гэжэ һанаагаа зобоно.

ИТАР—ТАСС.

ЧИНГИС ХААН ХЭН БАЙГААБ?

ТҮҮХЭТЭ материализмын нэгэ шэглэлтэ хараа бодолноо, энэ үзэлдэ хамаатай түүхэтэ-философско, мүн соёл болбосорол шэнжэлгын тогтомол шугамһаа арсаад, одоошье Түб Азийн нүүдэлшэдэй оюун ухаанай түүхэдэ ямаршье һаад түбэгүйгөөр хандаха, шэнжэлхэ, энээн тухай бодожо үзэхэ саг ерээ.

Энэ талаар тон шухала нээлтэнүүдэй нэгэн гэхэдэ, Түб Азийн нүүдэлшэдэй соёл болбосоролой үндэһэн бологшо эртэ урдын, тон өөрсэ янзые шажан мүргэлэй философско ёһо заншал болоно. Тэрэнь хадаа оюун ухаанай бүхы түхэл янзада, тэрэ тоодо арадуудай оньһон хошоо үгэ соо, маани мүргэлдэ, үльгэрнүүд соо, ёһо заншалдань харагдадаг.

Чингис хаан гэшэ энэл эртэ урдын үзэл бодолтой ябаһан хүн. Тэрэниень Түб Азийн тэнгэрийн шүтөөн гэхэдэ болохо. Нүүдэлшэдэй Агууехэ улас түрэ болгогдон нэгэдүүлэгдээд, «монгол» гэжэ нэрэ абаһан бүхы нүүдэлшэд мэтэ, тэрэ хадаа бээ дааһан соёл болбосоролой уг залгагша байгаа гээ. Тэрэнь хүннуудай үе сагһаа гүрэн түрын, эрдэмэй, урлал дарханай, һуралсалай байгуулгатай, ном хэбэлэй ажал ябуулгатай холбоотой байгаа.

Чингисһээ урид оршоһон хаашуулай байгуулһан талын гүрэнүүдтэ бүхы дэлхэйн шажан мүргэлнүүд мэдээжэ байһан байна. Ямаршье шажан мүргэлдэ тэсэмгэйгээр хандалга, һэшхэлэй эрхэ сүлөө гэшэ ажабайдалайнь оншо болодог һэн. Тиимэһээ хоорон газар дайдада Агууехэ монгол гүрэн байгуулһан эрлиг амитан гэжэ Чингис хаанине нэрлэхээр түүхын үндэһэн байхагүй.

Мүн баһа болбосоронги арадуудта зоболон, һандарал асарһан «зэрлиг орданууд» гэжэ монголшуудые нэрлэмээр үндэһэн байхагүй. Түб Азийн цивилизацийн ба XIII зуун жэлэй монголшуудай соёл болбосоролой өөрсэ янзые үндэһэлэн шэнжэлхэ асуудалда «Байгалай ойрохи хүн ба Түб Азийн түби дайда» гэһэн минии ном зорюулаатай. Энэ номин хэблэгдэхэ үдэрөө хоёр жэл соо хүлеежэ хэбтэнэ даа. Гэбэ ябашье хэблэгдэхэ юм бээ гэжэ найдаһаарби.

Харин энэ бэшэг соогоо Чингис хаанай хүн бэсыи шанарые гэхэ гү, али бүтэдэ монголшуудай удамарша имагтал сэрэгшэн, гүрэн түрын ажал ябуулагша бэшэ, харин агуу гүн ухаатай, арад зонойнгоо оюун бодолой уг унгине харуулһан хүн байгаа гэжэ харабди.

Чингис хаан хадаа байгаалиин оршоһотой зохилдоһон общество байгуулхые эрмэлзэһэн Замбуулинтай холбоотой ажал ябуулагша мүн байгаа. Тэнгэридэ шүтэлгын ёһо заншал хадаа байгаалиие сахин хамгаалһан шэглэлтэй, тиихэдээ Түб Азийн түби дайдада үдэн үнэржэхэ, ондоогоор хэлэбэл, түрэл байгаалитаяа нэгэ амитан байха зорилго бэелүүлһэн удхатай.

Нүүдэлшэдэй соёл болбосоролой онсо илгаань юун байгааб гэбэл, сэдьхэл бодолой хүмүүжэл гээшэнь имагтал хүнүүдэй өөнэд хооронди ба гүрэн түрэтэээ харилсааень тараалдуулдаг бэшэ, мүн байгаалитай, бүхы ан амитатай һайн харилсаатай байхые баадхадаг байһан байна. Энэ ёһо заншалые бүри Чингис хаанһаа холо урдын нүүдэлшэд мэдэдэг, Ехэ Тооро гэжэ нэрлэдэг байгаа.

Чингис хаан болбол Ехэ Тоорые оюун ухаанай, философско-хуули ёһоной талаар гүнзэгыгөөр хубилган, Агууехэ Ясын үндэһэн болгоо. Харин Ехэ Яса гээшэнь философско сурталай, шажан мүргэлэй хуулиин зэргэтэй байгаа. XIX зуун жэлэй дурна зүгые шэнжэлэгшэ Григорьевой хэлэһээр, Яса гээшэ монголшуудай «Веда, Евангели, Коран» боложо үгэһэн юм.

Сэхьень хэлэбэл, эртэ урдын Хитад ороной Конфуци шэнгеэр Чингис хаан ёһо заншал гээшые зорюулта нэбтэрүүлэн сахюулха ябадал хэе. Үнгэрһэн сагһаа нэгэл унги тухай мифэй байгаал һаа, гүрэнэй соёл болбосоролой, политическэ нэгэдэл ерээдүйн сагта хангадаха гэжэ эдэ үзэл сурталшадай хэниньшье һайнаар ойлгоһон гээшэ.

Ерээдүйн нэгэдэл холын зорилго бэшэ, харин гээгдэһэн баялиг шэнгеэр харагдаха. Гээгдэһэн баялитые тэхэрюулжэ болодог юм шуу. Эреэн мориной үнэн мэтэ, ондо ондоо отогтоние суглуулаад, «монгол» гэжэ нэрэ Чингис хаан дэмы тохоогүй.

XIX зуун жэлэй дурна зүгэй шэнжэлэгшэ В. Н. Васильевай заанаһаа ёһоор, монгол гэжэ үгын сэхэ оршуулга хадаа «урданай юумые абагша» гэһэн удхатай. Чингис хаан хадаа Конфуци шэнги, эртэ урдын ёһо заншалые һэргээн хүгжөөгөө.

Чингэжэ өөрынгөө нинтэ нэгэ юртэмсые байгуулжа, тэрэнээ гуримтай болгохо гээ. Хүннуудай, сяньбинуудай, түүрэгүүдэй, киданьнуудай болон талын бусад түмэнэй дүй дүршэл юу харуулнаб гэхэдэ, нүүдэлшэ зоной нинтэ нэгэдэл гээшэ тэдэнэй өөрсэ янзын соёлоо алдангүй амидарха арга олгодог.

Гэбэшье имагтал политическэ философёороо Чингис хаан Дурна зүгэй суута философуудта адли бэшэ юм. Адлирхуу шэнжэнь бүри гүнзэгы. Ази түбинии арадуудай оюун бодол юугээрээшьеб адлирхуу, Баруунайхиһаа илгардаг шуу.

Чингис хаанай һургаалые будын, индуизмын, даосизмын болон дурнын бусад эрдэм сурталтай түрэл болгоһон нинтэ шэнжэ шанар хадаа дээдэ түбиин ороныудтай, Замбуулинда хүнүүдэй оршон амидаралгын хуули ёһые мэдэдэг Азийн нинтэ соёл болбосоролтой холбоотой юм. Нимэ оршондо амидардаг хүнэй оюун ухаан табсан табсангаар өөдөө урган хүгжэхэ һургаалтай. Өөдөө урган хүгжэлгэ гэшэнь өөрөө өөрынгөө шэнжэлэн таниижа, оюун бодолоо һорилгоор хангагдалаг.

Энэ ушар ёһые Чингис хаан һайнаар мэдэдэг, ажабайдалдаа хэрэглэдэг байгаа. Энэ ушар ёһо хадаа Түб Азида сэсэ үйлэдэлгын тусхай жанр шэнги, хэн үгһаа мэдээжэ байгаа. Классическа һога шэнги, өөрынгөө доторые парижуулан һайжаруулдаг гуримые Чингис хаан мэдэдэг байгаа гэжэ манда хүрэжэ ерэһэн сэсэн мэргэн үгэнүүдынь гэршэлэ.

«Хүн яагаад өөрынгөө мэдэдэг болоноб, хүниешье тиигээд лэ мэдэдэг болоно», —гэһэн нэгэ үгэнь байха. «Үшөө баһа нигэжэ хэлэе: өөрынгөө досоохине (бөгөөд) арюудажа шададаг хүн бүхэн үргэн ехэ түрые хулгайшадгүй болгожо шадаха», —гэжэ Рашид-ад-дин бэшэһэн байна.

Чингис хаанай һургаалые Агууехэ Монгол гүрэндэ, мүн Юань империдэ шудалдаг байһаарнь тухай-ихаа, тэрэнь дээдэ сэсэн мэргэн сурталай бүхэли ехэ хэшээл байгаал даа. Тэрэ мүртөө йогуудай болон «би» гэжэ өөрөө өөрынгөө хөөршөөдэг, бээ дээгүүр абхуулдаг ябадалые дараха талаар дурнын бүсад арадуудай ёһо заншалай сурталнуудта дүтэ. Үндэр дээдэ үнэн зүб байдалые шудалан мэдэлгын, хүниие хүгжөөлгын замда эгээл ехээр һаалта хэдэг зүйл хадаа өөр тухайгаа үлүүсэ болодог ушар һэн шуу.

Хүнэй байгаалиин хоёр өндоо шанарые, хүнэй досоо тэнгэриие, хаб хара буриие байдаг ушарые Есугейн хүбүүн һайнаар ойлгожо абаа. Өөрынгөө абари зангай хара, муу муухай талые булижа, өөрынгөө хүсэлэй хэмжүүрые, абьяас хурисалайнгаа хилые гартаа абанхай һэн хойноо Тэмүүжэн гээшэ Чингис хаан боложо шадаал даа.

Өөрөө өөрынгөө гартаа барижа һураһан, бүхы юумэндэ хэм хэмжүүр гэшые мэдэдэг хүн байгаа гэжэ агууехэ монгол тухай мусульманшье, хитадшье түүхэшэд дурдан бэшэнхэй. Бээ хүсэнэн Чингис хаанай гансаханшье ябадал хадаа хара хүсэлһөөнь, тэнэг тэнцүү аашаһаань эхитэй байгаагүй.

Хитадта «дао» гэгдэдэг дурнын философско гурим ёһо Чингис хаанай сэсэнние һанууллаг. Энэмнай юун гээшэб гэбэл, хүн бээ ядангүй, хүсэл эрилтынгээ жолоое барижа шадаха ушар болоно. Энэ ушар хадаа хүниие ухаагаа гүйжэ һургаха, гэгээрүүлхэ гэһэн удхатай.

Чингис хаанай сэсэн мэргэн байһаниньь Түб Азийн эзотерическэ ёһо заншалтай холбоотой гэжэ баталха үндэһэн бии. Ондоогоор хэлэбэл, «тусхай шанарай» удхаар дамжан, хэн нэгэндэ хүртэдэг табисуурые мэдэхэ ёһо заншал болоно. Тухайлхада, Чингис хаан Түб Азида түрэхэ табисууртай агууехэ хүнүүдэй нэгэн байгаа. Тэрэмнай тусхай үүргэтэй түрэһэн хүн.

1240 ондо бэшэгдээд, манда хүрэжэ ерэһэн түүхэ «Нюуса тобшо» гэжэ дэмы нэрлэгдэгүй. Харин Чингис хаанай хүн бээ хүхэ мүнхэ тэнгэриһээ табисууртай гэжэ дээдэ түрэлэй удамаршa болгогдон харуулагдаа. Хожомынь чакравартинай статустай гэхэ гү, али «эрдэмэй хүрдэ эрьюулэгшэ» гэжэ буддын сурталда тэрэнэй нэрлэгдэһэниньь дэмы бэшэ.

Чингис хаан Түб Азийн эзотеризмтэй холбоотой гэжэ якар шэнжэнүүдынь харуулнаб? Нэгэдэхээр, монголшуудай хаан Түб Азийн «нангин географие» мэдэдэг байгаа. Юрэдөө, «нангин географ» гэшэ даада түбиин байгуулгын хуулиёные мэдэлгэтэй холбоотой юм. Хото городуудай, һүмэ хиидүүдэй хаана баригдаха байһаниньь тон зүб хуули ёһотой зохилдохо ушартай.

Дархалалгын эмхинүүд болбол тусхай энэ эрдэм сахигшад байгаа. Монгол болон буряад дасануудай баригдаха үедэ инмэрхүү мэдээсэ хэрэглэгдэһэн байгаа бээ. Нислэл хотоёо Забайкалиһаа Түб Азийн хүсэтэй хаануудай заншалта нютагууд руу Чингис хаанай абаашаһаниньь, мүн баһа хаанай дүрбэн үргоо бодхоогоод, табадахиньь тэг дундань тодходог заншал тогтооһониньь баһал удхатай.

Хаанай үргөө бодхоолгын гуримай үндэһэн хадаа дэлхэйн дүрбэн зүгэй эзэд тухан зүйл (первоэлемент) болоно. Энэнь дүрбэн зүйлдэ (элементдэ) зохино. Табадахиньь тэг дундань элижэ байһан дээдэ Бурхан шэнги, анхан зүйл первоэлемент), болоно. Энэ анхан зүйлһөө бүсад зүйлнүүд мүндэлһэн шэнги.

Дэлхэйн дүрбэн зүгые сахижа байдаг дүрбэн махаранза гэхэ гү, али агуу дүрбэн хаан тухай суртал гэжэ эзотерическэ энэ ёһо заншал энэдхэг болон түбэд эрдэмдэ мэдээжэ юм. Энэ сурталай мүр сараа кельтнүүдэй орон нютагуудта, хитад ёһо заншалда, Түбэй Америкэдэ олдодог.

Харин Түб Азида Орхоной түүрэгүүдтэ, түбэдүүдтэ нилээн гүнзэгыгөөр гаража ерэнхэй. Жэшээнь, Түбэдэй хада уулануудые анхан эзэлхэдээ, адануудые даралгын дүрбэлжэн гэжэ томьёо үгэ түбэдүүд бии болгоһон байна. Дүрбэлжэнэй тэг дунда оойэлынь хаан һуугаа.

Табан үнгэ, дүрбэн харн улас гэһэн Агууехэ Монгол гүрэнние тэмдэглэнэн формула хадаа мүн лэ дүрбэн харшалдаанай, анханай табан зүйлэй эзотерическэ удхада хүрэжэ ошоно. Энэ үгүүлэлэй эзотерическэ хэлэндэ хабаатай һэн хойно XVII—XVIII зуун жэлнүүдтэ удхыень үсөохэн хүнэй мэдэдэг байһаниньь ойлгосотой болоно: энэ үедэ эзотерическэ эрдэмэйнгээ олон зүйлые монголшууд «гээжэ» үрдиһэн байгаа.

Хөөрдохёор, эртэ урдын эзотерическэ ёһо заншалтай Чингис хаанай холбоотой байһые гэршэлһэн үшөө нэгэ зүйл гэхэдэ, хас тамгатай бэһэлигынь мүн. Хас тамга гээшэ бүри эртэ сагай магическа һүлдэ юм. Хэрээһэлэгдэһэн аад, нэгэ зүг тэзшэ үзүүрнүүдынь годиинхой, паранай тэмдэг, ажамидаралай эхин, саг үргэлжын хүдэлөөнэй һүлдэ, мини лэ хүдэлөөнэй бэшэ, хэтэ мүнхын эрьесэ, голоо тойроһон эрьюулдэ болоно. Хас тамгын ёһотой удхань—дэлхэйн хоёр полюс.

Чингис хаанине чакравартин гэжэ мэдэрхэдээ, Дурнын эрдэмтэд тэрэнние «дэлхэйн хаан» болгожо хараа ха. Замбуулинай тэг дунда «амидаралгын полюсто» оршоходоо, дэлхэйн эрьесые хүтэлбэрилнэ. Азиат зоной хэлэдэг удхаар, эдэ ойлгосонуудай ёһоор, Чингис хаан хадаа «дэлхэйн хаан» гэхэ гү, али «бодото хүн» болоно.

Агууехэ хитад философ Чжуан-цзы гэгшын хэлэһээр, замбуулинай тэг дунда оршодог бодото хүн гэшэ хүхэ мүнхэ тэнгэриин толон байхалаараа, бүхы юумэнэй хүдэлөө бэелүүлнэ.

Тиимэһээ Чингис хаанай хүн бэс, ажал ябуулгань боро юрьеэнэй политическэ шанараар хизаарлашагүй. Чингис хаанай зам хадаа Табисуурта, имагтал энэ дэлхэйн сэсэнние бэедээ багтааһан бэшэ, мүн дээдэ оюун ухаанай нюуса эрдэмтэй хүнэй зам болоно, Шамбалын орон, «дэлхэйн хаанай» гү, али тэрэнэй түлөөлэгшын үргоо хадаа Түб Азида, «нэсы гэрнүүдтэ ажаһуудаг хүнүүдэй» (Н. К. Рерихэй «Азийн зүрхэн» гэһэн зохёол харагты) орон нютагта оршодог.

Шамбала Монгол орон нютагта оршодог. Чингис хаанай, бүгэдэ монголшуудай оюун ухаанай удамаршын образой, тэрэнэй философинь ашаар бидэ—хэдэн хубиг болжо хаха бутарһан мүнөө үеын монголшуудай түлөөлэгшэд хадаа оюун бодолоороо, ёһо заншалаараа нэгэбди гэжэ мэдэрхэ эзэргэтэйбди.

Нэрэдээ хүрэмэ уг залгагшадынь гэхэдэ, халха-монголнуud, буряад-монголнуud болохо ёһотой. Монгол түбинии эрьюулэ хүсые һэргэн хүгжөөлгын оюун ухаанай хүдэлөөридэ гүрэнэй хилэнүүд хаалта бэшэ!

Н. УРБАНАЕВА,
философийн эрдэмэй кандидат.

Энэ статьягайнгаа түлөө гонорарые автор редакциин жасада оруулна.

Соелой һонин

БУРЯАДАЙ ЭРДЭНИ ЗЭНДЭМЭНИ

Л. Книппер Б. Ямпилов гэршэдэй бэшэһэн эгээл мэдэжэ үндэһэн балет болохо «Агуу гоохон Ангар дүүхэй» (либреттэнь Н. Балданогой) гэһэн зүжэгэй гол героиниин поэтическэ образ алдар суута Лариса Сахьяноватай нягта холбоотой. Хорёод жэлэй туршада Ангар дүүхэйе хатарһан Л. Сахьяновагай хатар хүгжэм хоёрые нинлүүлэн хатархые харахада, заримдаа хатар хүгжэм доро мүндэлнэ бэшэ, харин балеринын уян тодо хүдэлсэһөө хүгжэм өөрөө бии болоһон шэнги үзэгдэгшэ бэлэй. «Ангар дүүхэй хадаа гансаньe үльгэр домогто, арюухан дангина бэшэ, мүн һайхан һанаа бодолтой, баян сэдьхэлтэй хүн мэтээр намда һанагдалаг байгаа» гэжэ өөрөө мэдээжэ балерина хөөрэдэг һэн.

Энэ баледэй фестивалин үдэшэ «Агуу гоохон Ангар дүүхэйдэ» олон артистнууд хабаадаба. Түрүүшын үзэгдэлдэ Марина Лубсанова, удаань Елена Кунтохиева, Россин арадай артистка Екатерина Самбуева гэршэд нэгэ зүжэг соо удаа дараалан Ангар дүүхэйн партиие хатарба. Харин дура зүрхэеэ Ангар дүүхэйдэ зорюулһан Енисейн партида Россин габьяата артист Алексей Павленко, республикын габьяата артист Вячеслав Васильев, Батар Надмитов гэршэд энэ үдэшэ хатарба.

Буряадай баледэй эрдэни зэндэмэни гэгдэһэн Л. П. Сахьяновагай ажал хөрэгые, толотомо харгы замые элирхэйлһэн баледэй фестиваль тухай хөөрэхыень театр шэнжэлэгшэ Л. А. Мартыненкэдэ хандабабди.

— Буряад хореографиин һүлдэх тэмдэг, баледэй омогорхол болоһон алдар суута Лариса Сахьяновагай хүндэлэлдэ эмхидхэгдэһэн эгээл түрүүшын фестиваль яһала амжалтатайгаар үнгэргэгдөө гээшэ. Манай баледэй артистнууд яһала оролдоо гэхэ байнаб. Сезоной эхиндэ эмхидхэгдэһэн баледэй фестивальда тэдэмнай хүсэд һайнаар бэлдэжэ, түхэл шэнжэдэ орожо үрдеэгүй, бэеэ һайнаар бэлдэгэй байһанинь харагдаа, гэбэшье бүлта оролдообди. Талаан бүруулжа, театраймнай байшан соо хүйтэн (түлэгдөогүй) байгаа. Энэ ехэ муу байна. Зүгөөр нимэ баледэй фестиваль үнгэргэжэ, баледые үргэхэ, залуу артистнуудые дэмжэхэ, тиин элитэ буряад балериныи нэрэ хүндые үргэхэ, хүндэлхэ, үшөө тиихэдэ Лариса Сахьяновагай нэрэмжэтэ баледэй жаса байгуулха, тэндэ мүнгэ оруулха гэһэн уг зорилго харуулһан байнабди. Энэ шиидхэбэриеэ бэелүүлээбди. Тингээдшье нимэ хүшэр хүндэ сагта искусствые дэмжэхэ, мүнгэ зөөрөөр туһалха спонсорнууд, тон баян предприятинууд, хүнүүд хэрэгтэй гэжэ мэдэнэбди. Урдань Россида байһан Дягилев шэнги баледые дэмжэдэг, мүнгэ зөөрөөр туһалдаг хүнүүд мүнөө хэрэгтэй болоод байна бшуу. Нимэ шадалтай, искусствые сэгнэдэг, дэмжэдэг хүнүүд мүнөөшье хэрэгтэй. Үнэхөөрөө нимэ бэлигтэй балериные бэлиг талаангаараа дэмжэхэ, уран шадабариень халан абаха артистнуудые бэлдэхэ, урмашуулха, зоригжуулха ёһотойби, — гэжэ Лилия Андреевна тодорхойлоо һэн.

* * *

Москвада һураха, эгээл түрүүшын мэргэжэлтэ балерина болоһон СССР-эй арадай артистка Л. П. Сахьяновагай хүндэлэлдэ, зохёохы ажалда зорюулагдаһан бенефисэй үдэшэ баяр ёололой оршон байдалда үнгэргэгдэбэ. Тайзанай нэгэ захада байгуулагдаһан хан нэрээ дээрэ Буряадаймнай омогорхол болоһон суута балериные урин һуулгаба, баглаа сэсэгүүд барюулагдаба, урин һайхан үгшүүд олэ дахин энэ үдэшэ хэлэгдэбэ.

1946 ондо Улаан-Удын хүгжэмтэ-драматическа театр анхан ерэнэн юм. Зохёохы ажалайнгаа 40 жэлэй ойн баярые тэмдэглэжэ байхадаа, (1986 оной апрель һара), «Хүн шубуута нуурһаа» Одеттын партиие тайзантай хахасаха үедөө суута балерина хатаржа, хүн зоной сэдьхэл уяруулаа бэлэй. Олон поездүүд уянгата шүлэгүүдээ бэлигтэй балериндада зорюулһан байна.

Буряадай баледэй омогорхол болоһон арадай артистные республикын соёлой министр Н. Ю. Мадуев халуугаар амаршалаад, республикын Верховно Советэй грамота барюулба, мүн соёлой министерствын дэргэһээ 200 мянган түхэриг мүнгэн шан, мүн Л. Сахьяновагай жасада 1 миллион түхэриг дамжуулба.

Агуу гоохон Ангар дүүхэйдэ Россин арадай артистка Екатерина Самбуева, Россин габьяата артист Алексей Павленко гэгшэд гол партинуудые хатарһан хөёр багахан үзэгдэл хатарба.

Энэ фестивалиин гол спонсор болоһон «Аригус» гэһэн нютагууд хоорондын худалдаа наймаанай байшангай (хүтэлбэрилэгшэнь Е. Б. Ханхалаев) худэлмэрилэгшэд ехэ бэлэг—норкын дэгэл үмдэхүүлжэ, амаршалгын адрес барюулаад, суута балериные Штраусай вальсда урюба.

Хүгжэмтэ бэлэгүүдые барюһан СССР-эй арадай артист Дугаржап Дашиев, Россин габьяата артистка Ольга Аюрова гэгшэдые эндэ сугларагшад халуунаар угтаа. Уян гоё шүлэгүүдые уншаһан суута балериндада зорюулһан сэрэгэй офицер нүхэр Томилин, Буряад Республикын арадай артист Цыден Бадмаев гэгшэдые театрта ерэгшэд ухаангүй дулаанаар угтаба. Искусствын ажал яруулагшад, театрнуудай, һуралсалай, эмхинүүдэй түлөөлэгшэд һайн һайхан үгэнүүдые хэлэжэ, бэлигтэй балериные амаршалаа. Якутскһаа ерэһэн тэндэхи оперо болон баледэй театрай директор Г. Г. Местников фестивальда хабаалагшадые, элитэ балериные халуунаар амаршалба, бэлэг сэлэг барюулба. Саха Республикаһаа ургидаһан Республикын габьяата артист, уласхоорондын конкурснуудай лауреат Борис Матвеев, мүн эндэ һураһан (Лариса Сахьяновагай шабі) Гульнара Дулова гэгшэд энэ үдэшэ бэрхээр хатарба.

Агын, Эрхүүгэй автономито округуудай аймагуудай, фирмэнүүдэй, ВАРК-ын түлөөлэгшэд хабаадажа, ехэ мүнгэ зөөри Л. Сахьяновагай жасада оруулаа. Баяр ёололой оршон байдалда бенефисэй үдэшэ үнгэргэгдэбэ. Новосибирскын бэлигтэй артистнууд һайндэрэй үдэшые шөмэглэн түгэсхэбэ. Фестивальда хабаадагшадта «Аригус» гэһэн предприятиин зүгһөө ехэ-ехэ бэлэгүүд барюулагдаа.

— Хойто жэл (март соо) манай Якутскда баледэй уласхоорондын фестиваль эмхидхэгдэхэ. Тэндэ ерэжэ хабаадахыетнай уринабди. Манай хатаршад—бэлигтэй, залуу артистнууд юм. Борис Матвеевнай Варнада, мүн Санкт-Петербургда үнгэргэгдэһэн конкурснуудай лауреадай нэрэ зэргэтэй. Саха Республикын бэлигтэй залуу артистые — Гульнара Дулоевае һураһан танай баледэй гайхалтай одон болохо Лариса Петровнада баяр хүргэнэбди, — гэжэ намтай хөөрэлдэһэнэйнгөө үедэ Саха Республикын театрай директор Гавриил Гавриилович тэмдэглээ һэн.

— Нимэ фестивальнууд заншалта болохо, бидэ мүнгөөр хангахабди. Жэл бүри хангахаар бэлэмди, — гэжэ «Ариг усай» вице-президент Г. П. Большаков найдуулаа һэн.

Б. ОРБОДОЕВА.

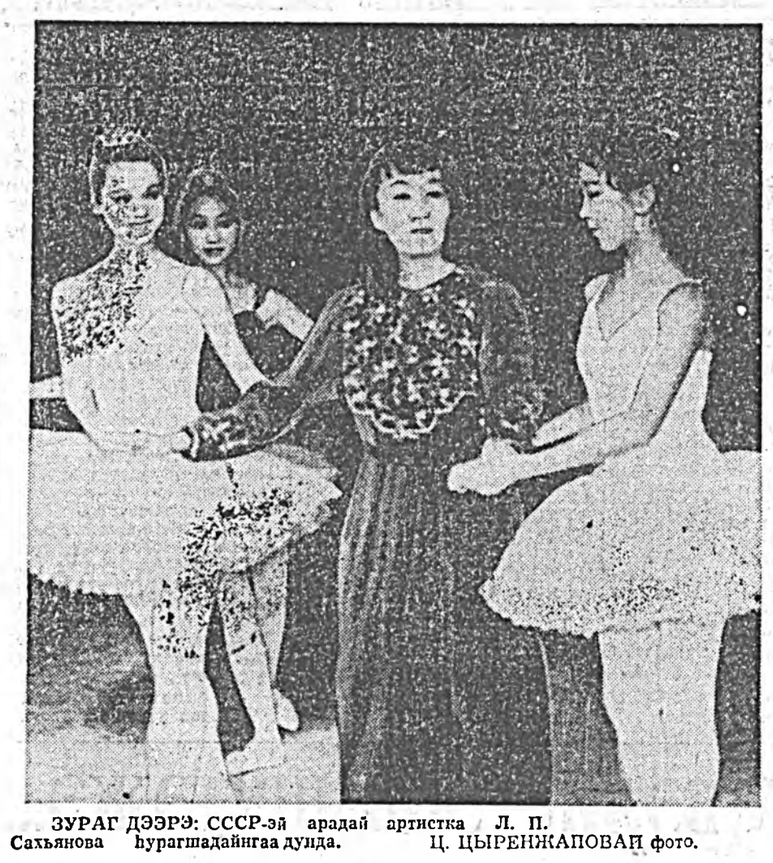

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: СССР-эй арадай артистка Л. П. Сахьянова һураглшадайнгаа дунда. Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ҺАНАМЖАНУУД

Буряад ороной алдар суута балерина, СССР-эй арадай артистка Лариса Сахьяновада зорюулагдаһан баледэй фестиваль хэр үнгэржэ байнаб, тэрэнэй ерээдүй тухай асуудалнуудаар һонирхоходомнай, баледэй мэдээжэ артистнууд, айлшад өөһэдынгөө һанамжанууд аар хубаалдаба. Эдэ һанамжанууд уншагшадайнгаа һонорто хүргэхэмнай.

Е. К. ГУСЕВ, балетмейстер (Москва):

— Миниин һанахада, нимэ фестивальнууд ехэ удха шанартай гэжэ һанагдана. Алдар суута буряад балериныи хүндэлэлдэ үнгэргэгдэжэ байһан фестиваль баледэй хүргжэлтэдэ түлөөлнэ, хүн зоной һонирхол үүсхэнэ. Мүнөөдэр ямар олон хүүгэд «Щелкунчигта» ерээб?! Россин мэдэжэ артистнууд, Новосибирскын талаайтай балерина Татьяна Кладничкина (Маша), аргагүй бэлигтэй, ёһотойл одон болоһон Владимир Григорьев (хан тайжа) энэ баледые уран бэлигээрээ шэмэглэбэ. Россин эгээл бэлигтэй артистнуудай нэгэн Владимир Григорьев болоно гэхээр, нимэ үндэр бэлигтэй, тэрээндэ дүтэ баледэй артист Россида үгы шахуу. Ороёдоол 7 жэлдэ хатаржа байһан энэ артист баледэй одон болонхой. Намайе ахамад балетмейстерээр хүдэлхыем эндэ урина, би үшөө зүбшөөлөө үгөөдүй байнаб. Январь соо ерэжэ, шэнэ балет найруулан табихаб.

Татьяна КЛАДНИЧКИНА, Россин габьяата артистка (Новосибирск):

— Новосибирскдэшье нимэ дуратайгаар хатардагүйб. Танай харагшадые ехээр хүндэлдэгби, тиимэнээ тэдэнэй халуун альга ташалга, угталга намайе урмашуулдаг, зоригжуулдаг. Нимэ фестиваль, онсолбол, бэлигтэй балерина Лариса Сахьяновада зорюулагдаһан баледэй фестиваль үнгэргэжэ байһантнай һайн, би дэмжэнэб. Октябрин 10-да Новосибирскдэ нэегдэхэ сезондоо Чайковскийн, «Хүн шубуута нуурта» гол партиг гүйсэдхэхоб, шэнэ актрисамнай хүсэд рольдоо ороодуй байна. Үшөөшье намайе нимэ фестивальда урда һаань, дуратайаар ерэхэб.

Л. П. САХЬЯНОВА, СССР-эй арадай артистка (Улаан-Удэ):

— Намайе хүндэлкэ, нимэ фестиваль эмхидхэһэн бүхы зондо халуун баярые хүргэхэ байнаб. Зүгөөр олон артистнуудай эндэ ерэжэ шадаагүй байнаниинь халагламаар. Орон доторхи шахардуу байдал, мүн үнэ сэнгэй дээшэлкэ байнан сагта бүхы юумэн үнэтэй болоо — эдэ шалтагаанһаа зарим артистнууд фестивальда ерээгүй.

П. Т. АБАШЕЕВ, Россин арадай артист (Улаан-Удэ):

— Эгээл суутай Татьяна Кладничкина, мүн бэлигтэй залуу Владимир Григорьев гэгшэдэй ерэһэнинь тон һайн, эдэ артистнууд фестивалинемнай шэмэглөбэ, харагшадыемнай байсуулаба. Энэ фестивалиимнай гол спонсор болоһон «Аригус» гэһэн нютагууд хоорондын худалдаа наймаанай байшангай хүдэлмэрилэгшэдтэ халуун баярые хүргэнэбди. Энэ фестивальнай заншалта боложо, жэл бүри үнгэргэдэдэг болохо, гаргашьень «Аригус» предприятиин хүтэлбэрилэгшэдэй бэе дээрээ даажа абаха болоһониинь бидэнние баясуулна. Юуб гэхэдэ, манай театрта оперно искусствын шанар дээнээ ха юм, мүнөө баледые үргэхэ, дэмжэхэ хэрэгтэй болонхой. Энэ хадаа хамтын хэрэг мүн.

Б. ДОРЖИЕВА, хөөрэлдэбэ.

«ЩЕЛКУНЧИК»

Хүүгэдэй эгээл дуратай П. Чайковскийн «Щелкунчик» гэһэн баледтэ үнэхөөрөө үхибүүд галаар дүүрэн сугларба. Эндэ багахан хүүгэдтээ ерэһэн гэрэтэхин, баледтэ хатарһан үхибүүдэй түрэлхид, нүхэд олоороо ерэһэн байба. Таджикистанай республикын арадай артист, республикын Гүрэнэй шангай лауреат, уласхоорондын конкурснуудай лауреат Музафар Бурхановай найруулан табиһан энэ баледтэ Улаан-Удын хореографическа училищиин үхибүүд, бэлигтэй багша, алдар суута балерина Лариса Сахьяновагай һургажа байһан баледэй ерээдүйн артистнар эдэбхитэйгээр хабаадаба.

Тиихэдэ бэлиг суута балериныи хани нүхэр, хореографическа училищиин уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ, Россин арадай артист П. Т. Абашеевэй энэ баледтэ оруулһан хубита ехэ гэжэ тэмдэглэхээр. Энэ училищида 32-дохи жэлээ хүдэлжэ байна. Энэ үе соо аяар 23 дахи ерээдүйн артистнарые бэлдэжэ гаргаа. Эндэ классическа баледэй онсо нюусануудтай танилсуулдаг, шадаха мэдэхээ дамжуулжа байдаг Лариса Петровнагай ашаг габьяа ехэ гэжэ энэ балет харахадаа, мэдээ, ойлгоо нэмди. Шэнэ жэлэй һайндэрэй ёлкын дэргэдэ хүнгэн солбон хүдэлсэтэй, зохидоор хатарһан хүүгэдэй аяг аашые хореографическа училищиин эдир артистнууд шадамар бэрхээр харуулна. Багахан Маша (һураглша И. Фалеева), Франци (С. Агафонов) гэгшэдые хатарһан үхибүүд ямала зохидоор хатарна, ёоньдынгөө рольнуудые гүйсэдхэнэ.

Харин 2-дохи үйлэдэ бултанда мэдээжэ болоһон Татьяна Кладничкина (Маша), мүн бэлиг талаангаараа бидэнние баясуулһан Владимир Григорьев (Хан тайжа) гэгшэд хүнгэн зохидоор, бэлиг түгэсөөр хатарна, баһал «браво», «гоё-оо» гэһэн хашхараагаар, халуун альга ташалгаар уттагдаа. Нариихан сэмсэгэр бэетэй Владимир Григорьев ухаангүй бэрхээр хатарна, нимэ артист Россин соо үты гэжэ хажуудамнай һуурһан Москвагай балетмейстер Е. К. Гусев хэлээд, зүжэгэй һүүлдэ баледэй класста ошоно, халуунаар тэдэнние амаршалаа бэлэй. Бидэнние үхибүүдтээ ошоно, Новосибирскын бэлигтэй артистнуудай гарыень халуунаар алгалжа, үшөө ехэ амжалта хүсөө һэмдэг. Манай Буряад ороной бэлиг суута артистныи ажал хэрэгые шабинарынь, залуу артистнууд үргэлжэлүүлжэ байна гэжэ энэ үдэрэй балет гоннэлээ һэн. Бэлигтэй багша, репетитор, элитэ балерина Л. П. Сахьянова тухай үхибүүдэй театр шэнжэлэгшэ Л. А. Мартыненко хөөрэлдэхэдөо, балериныи ажалые залуу үетэн үргэлжэлүүлнэ гэжэ баһал хэлэв.

Манай корр.

Спорт

ТОБШОХОНООР...

ФУТБОЛ. 1-дэхи лигын командануудай дунда Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үргэлжэлнөөр. Манай «Сэлэнгэ» команда Алас-Дурна зүгэй хото городуудаар айлшалхадаа, Хабаровскда СКА-да 0:2 Сахалинай областиин Холмск хотодо талмайн эзэлдтэ 1:2 тоотойгоор шүүтдэжэ, урагшагүйдэһэн байна. Футболистнуудай нүгөөдэр Шэтын «Локомотивтай» талмай дээрэнь наадаха юм.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Марафоной хахад зайда (21.095 м) урилдалгаар дэлхэйн түпиин атледдүүд хөёрдохи һуурида гарахан байна.

Россин суглуулагдамал команда 15-дахи һуури эзэлбэ. Энэ командын бүридэлдэ манай республикын хөёр түлөөлэгшэд хабаадахадаа, жиирэй үрэ дүнгүудые харуулаа. Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша спортын мастер Юрий Чижов 1 час 03 минута 34 секунда саг харуулжа, 47-дохи һуури эзэлбэ. Буряадай багшанарай институдай студент, спортын мастер Сергей Федотов 69-дэхи институдай дүрбэдэхи курсын студентка Анастасия Данчинова энэ жэлдэ спортын мастерта кандидат байһан аад, Россин спортын мастерай, уласхоорондын классай спортын мастерай нормативуудые дүүргэжэ, ехэ амжалта туйлаһан байна юм. Июнин һүүл багта марафоной хахад зайда урилдалгаар Воронеж хотодо үнгэргэдэһэн уласхоорондын мүрысөөндэ хабаадахадаа, А. Данчинова 21 километр 95 метрэй зайе 1 час 13 минута 41 секунда соо галжа, иллата туйлахаһаа ложо, фиништэ хүрэжэ ерээ. Эдэмнай дундуур һуурнууды эзэлээ гэгшэ ааб даа. Теэд дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаадаха гээшэ спортсмен бүхэндэ ехэ нэрэ хүндэтэй гэжэ мартаха ёһогүйбди.

* * *

Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй спортын клубай гэшүүн, Буряадай багшанарай институдай студентка Анастасия Данчинова энэ жэлдэ спортын мастерта кандидат байһан аад, Россин спортын мастерай, уласхоорондын классай спортын мастерай нормативуудые дүүргэжэ, ехэ амжалта туйлаһан байна юм. Июнин һүүл багта марафоной хахад зайда урилдалгаар Воронеж хотодо үнгэргэдэһэн уласхоорондын мүрысөөндэ хабаадахадаа, А. Данчинова 21 километр 95 метрэй зайе 1 час 13 минута 41 секунда соо галжа, иллата туйлахаһаа рэ эгээл томо гэжэ тоолгододог, хушалтатай «Скайден» стаднонтой танилсаабди. Канадын зон бейсбол, американ футбол, хоккей гурбанда ехэ дуратай. Хойто Америкын эгээл эрхим бейсбольно команда Торонто хотодо һорилго гарадаг.

Торонто хото шадар, Онтарио нуурай эрьедэ хотынхидой амаралтын газар оршодог. Эндэ тоо томшогүй олон аттракционууд, наадалнай автомадууд, казино гэхэ мэтэ олон даа.

Хоккейн музей ошоно харааби. Торонтодо промышленна предприятинууд үгы юм. Тиимэнээ эндэхи агаарынь яһала сэбэр, элбэгээр таригдаһан элдэб модо һоогүүд, сэсэг ургамалнууд энэ хотые дэлхэйн эгээл сэбэр, «погоон» хотонуудай нэгэн болгоно.

25 дабхар гэрнүүд тон олон. Гэрнүүдэй доро дурбэн дабхар гаражнууд бии. Эдэл гэрнүүдтэ элдэб магазинууд, хангалгын албан, сауна, бассейн, оранжерей гэхэ мэтэ байдаг. Эндэ ажаһуудаг зондо ямар айтай, таатай гээшэбэ!

Ниагарын хүүюур ошоно хараха азатай байбабди. Дэлхэйн үзэсхэлэнгүүдэй нэгэн болохо хүүюурые хаража байхада, һүр жабхалантай энэ үзэгдэл хүнэй зүсөо гайхалтай мэдэрэл түрүүлдэг. Эри болон Онтарио нуурнуудай уһые суглуулан асарһан Ниагара мүрэнэй түргэн урасхалтай уһан 80 метр үндэрһөө доошоо халина. Һүрөөтэй энэ үзэгдэлые ойрохоо харахаяа һанаһан хүнүүд туехай катераар хүүюуртэ тон дутэ хүрэхэ аргатай юм. Харин дээрэнээ, шубуунай ниндэхэ үндэрһоо, хүүюур хараха гэбэл, «Скайлон» гэһэн тусхай башнида гараад, эдеэ бариха зуураа, оршон тойронхи үзэсхэлэн байгаалине хаража болохо юм. «Манайшье Буряадта нимэ үзэсхэлэн газарнууд бии, гансал тэндээ хангалгын хэрэгые таатай зохидоор, бодомжотойгоор эмхидхээ һаа...» гэжэ һанагдаа һэн.

Торонтоһоо холохоно Гамильтон хото оршодог. Энэ промышленна түбтэ дэлхэйн оло дахин чемпион, олимпиин чемпион Анатолий Белоглазов хэлсээнэй үндэһоор Шэтын «Локомотив» Улаан-Удын «Сэлэнгэтэй» наадахадаа, эдэбхитэйгээр добтолжо, 2:0 тоотойгоор шүүбэ.

Удаадахи түрүүдта манай футболистнууд хөёр наадаяа ооһэдынгөө талмай дээрэ үнгэргэхэ. Футболистнуудай октябрин 17-дэ Томскын «Томь», октябрин 20-до Новосибирскын «Чкаловец» командануудтай уулзаха байна. Энэ жэлэй һүүрыын хоер наадые манай «Сэлэнгэ» Алданай «Металлургтай», Саха (Якут) Республикын «Динамо» командатай талмай дээрэнь наадаха юм.

Мүнөө Ленинск-Кузнецкий хотын «Заря» команда 33 очкотой болоод, түрүү һуури эзэлнэ ябана. Тюменнай футболистнууд хөёрдохи һуурида дабнана. Гурбан команда тусхайлбал, Омскын «Иртышь», Эрхүүтэй «Звезда», Кемеровын «Кузбасс» командануud тус тустаа 29 очкотой болонхой. Манай «Сэлэнгэ» 20 очкотой болоод, һүүлһээ гурбадахи һуури эзэлнэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Замай тэмдэглэл

ХАРИ ХОЛЫН ОРОНУУДААР ЯБАХАДАА...

Хельсинкиин уласхоорондын аэропортдо 7 час соо хүлеэжэ, нилээд шалаһанай һүүлдэ дүрэ булялалгын барилдаагаар Россин суглуулагдамал команда томо гэгшын «Дуглас» тухэлэй аэробусто һууба. Атлантика дээгүүр 8 часай туршада ниидэбэбди. Финляндиин «Финнэйр» авиакомпаниин стюардессэнүүд агаарай онгосоор аяншалагшадые аятай зохидоор угтажа, энэ 8 часай туршада ото хүл дээрээ байха юм. Хангалгань дээдын гарай.

Торонто хотын аэропортдо буухадамнай, ямаршьеб даа албанайхид бидэнтэй суг ерэһэн хэдэн хүнние шалгаба. Орон нютагаа урилагшадые угтан абадаг, тубхинүүлдэг эмхи зургаан байгаа аалтай гэжэ тухайлбабди. Тингээд Даун-таунай үндэр гэгшын байшангуудай хажуугаар үнгэржэ, аяншалагшадай «Вентури» буудалда хүрөөд, эндэ байрлаа һэмди.

Хойто үдэрынь Торонтотой танилсаха хүсэлтэй үйлсөөр гэшхэлбэб. Һонирхолтой энэ, тэрэ юумэ шэртэнээр ябатараа, нэгэ мэдэн гэхэдээ, төөрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн һаяхан Бельгиин нинслэл Брюссель хотодо дүүрэбэ. Дэлхэйн 40 гаран ороной 200-һаа дээшэ атледүүд энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадаһан байгаа. Шанга тэмсэлэй дүнгүүдээр Африка түбиин оронуудай спортсменүүд онсо шалгарба. Кениин урилдаашад командаараа иллата туйлаа. Эфиопиин атледүүд хөёрдохи һуурида гарахан байна.

Россин суглуулагдамал команда 15-дахи һуури эзэлбэ. Энэ командын бүридэлдэ манай республикын хөёр түлөөлэгшэд хабаадахадаа, жиирэй үрэ дүнгүудые харуулаа. Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша спортын мастер Юрий Чижов 1 час 03 минута 34 секунда саг харуулжа, 47-дохи һуури эзэлбэ. Буряадай багшанарай институдай студент, спортын мастер Сергей Федотов 69-дэхи институдай дүрбэдэхи курсын студентка Анастасия Данчинова энэ жэлдэ спортын мастерта кандидат байһан аад, Россин спортын мастерай, уласхоорондын классай спортын мастерай нормативуудые дүүргэжэ, ехэ амжалта туйлаһан байна юм. Июнин һүүл багта марафоной хахад зайда урилдалгаар Воронеж хотодо үнгэргэдэһэн уласхоорондын мүрысөөндэ хабаадахадаа, А. Данчинова 21 километр 95 метрэй зайе 1 час 13 минута 41 секунда соо галжа, иллата туйлахаһаа гэжэ тоолгододог, хушалтатай «Скайден» стаднонтой танилсаабди. Канадын зон бейсбол, американ футбол, хоккей гурбанда ехэ дуратай. Хойто Америкын эгээл эрхим бейсбольно команда Торонто хотодо һорилго гарадаг.

Торонто хото шадар, Онтарио нуурай эрьедэ хотынхидой амаралтын газар оршодог. Эндэ тоо томшогүй олон аттракционууд, наадалнай автомадууд, казино гэхэ мэтэ олон даа.

Хоккейн музей ошоно харааби. Торонтодо промышленна предприятинууд үгы юм. Тиимэнээ эндэхи агаарынь яһала сэбэр, элбэгээр таригдаһан элдэб модо һоогүүд, сэсэг ургамалнууд энэ хотые дэлхэйн эгээл сэбэр, «погоон» хотонуудай нэгэн болгоно.

25 дабхар гэрнүүд тон олон. Гэрнүүдэй доро дурбэн дабхар гаражнууд бии. Эдэл гэрнүүдтэ элдэб магазинууд, хангалгын албан, сауна, бассейн, оранжерей гэхэ мэтэ байдаг. Эндэ ажаһуудаг зондо ямар айтай, таатай гээшэбэ!

Ниагарын хүүюур ошоно хараха азатай байбабди. Дэлхэйн үзэсхэлэнгүүдэй нэгэн болохо хүүюурые хаража байхада, һүр жабхалантай энэ үзэгдэл хүнэй зүсөо гайхалтай мэдэрэл түрүүлдэг. Эри болон Онтарио нуурнуудай уһые суглуулан асарһан Ниагара мүрэнэй түргэн урасхалтай уһан 80 метр үндэрһөө доошоо халина. Һүрөөтэй энэ үзэгдэлые ойрохоо харахаяа һанаһан хүнүүд туехай катераар хүүюуртэ тон дутэ хүрэхэ аргатай юм. Харин дээрэнээ, шубуунай ниндэхэ үндэрһоо, хүүюур хараха гэбэл, «Скайлон» гэһэн тусхай башнида гараад, эдеэ бариха зуураа, оршон тойронхи үзэсхэлэн байгаалине хаража болохо юм. «Манайшье Буряадта нимэ үзэсхэлэн газарнууд бии, гансал тэндээ хангалгын хэрэгые таатай зохидоор, бодомжотойгоор эмхидхээ һаа...» гэжэ һанагдаа һэн.

Торонтоһоо холохоно Гамильтон хото оршодог. Энэ промышленна түбтэ дэлхэйн оло дахин чемпион, олимпиин чемпион Анатолий Белоглазов хэлсээнэй үндэһоор Шэтын «Локомотив» Улаан-Удын «Сэлэнгэтэй» наадахадаа, эдэбхитэйгээр добтолжо, 2:0 тоотойгоор шүүбэ.

Удаадахи түрүүдта манай футболистнууд хөёр наадаяа ооһэдынгөө талмай дээрэ үнгэргэхэ. Футболистнуудай октябрин 17-дэ Томскын «Томь», октябрин 20-до Новосибирскын «Чкаловец» командануудтай уулзаха байна. Энэ жэлэй һүүрыын хоер наадые манай «Сэлэнгэ» Алданай «Металлургтай», Саха (Якут) Республикын «Динамо» командатай талмай дээрэнь наадаха юм.

Мүнөө Ленинск-Кузнецкий хотын «Заря» команда 33 очкотой болоод, түрүү һуури эзэлнэ ябана. Тюменнай футболистнууд хөёрдохи һуурида дабнана. Гурбан команда тусхайлбал, Омскын «Иртышь», Эрхүүтэй «Звезда», Кемеровын «Кузбасс» командануud тус тустаа 29 очкотой болонхой. Манай «Сэлэнгэ» 20 очкотой болоод, һүүлһээ гурбадахи һуури эзэлнэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Замай тэмдэглэл

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

АЛТАН ХЭЗЭЭНҺЭЭ МЭДЭЭЖЭБ?

Эгээл түрүүн хүнэй анхарал алтан хэзээ татаа һэн хаб? Шэнжэлэгшэ С. В. Потемкинай һанамжаар Египедэй газар дээрэ мүнөө дээрээ эгээл урданай шахуу алтаар хэгдэһэн зуйлнүүд олдоо юм ха. Эдэ зуйлнүүдэй эзэн манай ээрын урда тээхи дүтэрхыгөөр 4100—3900 онуудта хүдөөлүүлэгдэһэн байгаа.

Мессопотамида оршодог Ура хотые малтахадаа, манай ээрын урда тээхи 3500 ондо хэгдэһэн бугаатуудые, зүүдхэлнүүдые зүүһэн хүнүүдэй араг яһанууд олдоо. Пакистандахи Мохенджодародо олдоһон алтан зуйлнүүд баһал дүтэрхыгөөр нимэ «наһатай» гээд тодоруулагдаа.

Бусаднаа нэн түрүүн. Египедтэ алтан олзоборилгодожо эхилээ гэжэ тоолгодоно. Улаан далай болон Нил мүрэнэй хоорондохи хадалиг газарта гол алтан угаагдажа абтадаг байһан юм ха. Эдэ хаданууд 800 километр соо зурына. Нубиин хойто захада оршодог дайда алтаар илангаяа баян гэжэ тоолгододог. Тутанхамоной үхэһэд соохоо олдоһон алтан хэрэгсэлнүүд Нубиин алтаар хэгдэнхэй гээд академик Б. Б. Пиотровский тодоруулһан байха юм.

(Хэблэлһээ абтаба).

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

Түлөөлэлгэтэ зургаануудые ба нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудые хубилгаха тухай.

«Экономикын асуудалнуудые наринаар анхарха» —В. Бадмаевай статья.

«Хадагалһан ваучераа гаргахаар болоо» —Е. Егоровтой хөөрэлдөөн.

«Һургуулидашье урбалта болодог юм» —С. Бальжинимаевай статья.

Спортын һонин.

Сонсолнууд.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь). НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес: 67000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемныи—2-54-54, редакторай орлогшонорой—2-63-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретарнадай—2-66-76, таһагууд: соведүүдэй хүдэлмэрилин ба нинтын эмхинүүдэй—2-55-87 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; олонитын хүдэлмэрилин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19, Закаменскда—30-61.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-54-54, вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 6.351. Стереотипта тушаагдаһан саг. 21.20.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45.
Мүн 69-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.